

MAYDOS KİLİSETEPE TUNÇ ÇAĞI TOPUZ BAŞI TASLAKLARI: TİPOLOJİ VE MEKÂNSAL KULLANIM ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

BRONZE AGE MACEHEAD PREFORMS FROM MAYDOS KİLİSETEPE: CONSIDERATIONS ON TYPOLOGY AND SPATIAL ANALYSIS

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 25 Nisan 2020	Received: April 25, 2020
Hakem Değerlendirmesi: 30 Nisan 2020	Peer Review: April 30, 2020
Kabul: 15 Haziran 2020	Accepted: June 15, 2020

DOI : 10.22520/tubaar.2020.26.004

Meral BAŞARAN MUTLU * - A. Onur BAMYACI **

Anahtar Kelimeler: Maydos, Tunç Çağı, Sürtmetaş, Topuz Başı, Mekânsal Analiz

Keywords: Maydos, Bronze Age, Groundstone, Macehead, Spatial Analysis

ÖZET

Maydos Kilisetepe’de MÖ 3. binyıl sonundan MÖ 2. binyıl sonuna kadar devam eden beş farklı tabaka boyunca küresel formlu taş aletler dikkat çekici sayıda ele geçmiştir. Yapılan ilk değerlendirmelerde ezme veya vurma gibi işlerin yapılabileceği basit vurgu taşı oldukları düşünülse de detaylı incelemelerde mermer gibi kırılğan yapıya sahip olmaları sebebiyle vurma, kırma gibi ağır işlere uygun olmadıkları anlaşılmıştır. Kaba yüzeyli küresel formlu bu taşların büyük bir kısmının karşılıklı kutuplarında iç bükey sığ oyukların yer alması ve bilinçli delme izlerinin olması buluntuların tamamlanmamış taslak aletler olabileceğini düşündürmüştür. Dönemsel sürekliliği yansıtan ve mekânsal kullanımı hakkında bilgi üretebildiğimiz bu buluntu grubunun işlevi ve buluntu mekânlarının bu aletlerin üretim işlikleri olup olmadığı merak konusu olmuştur. Üretimde tercih edilen andezit, bazalt ve çoğunlukla mermerden oluşan hammadde seçimi ve morfolojik özellikleri ile fonksiyonel bir alet grubundan çok bir çeşit prestij ve statü nesnesinin üretimleri olduğunu gösteren ve topuz başı taslağı olarak sınıflandırılan buluntuların, üretim süreçlerinde kullanılması olası taş aletler ile aynı mekanlarda ele geçmesi, mekânsal dağılım analizleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmada bir yandan topuz başlarının Anadolu’daki gelişimi özetlenirken diğer yandan farklı kültürlere açık bir yerleşim özelliğine sahip Maydos’ta binyılı aşkın bir süre boyunca aynı özellikteki bir çeşit prestij ve statü nesnesi olan topuz başlarının üretiminin nedeni sorgulanmıştır.

* Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 23200 Elazığ – Türkiye
e-posta: mbmutlu@firat.edu.tr ORCID: 0000-0002-4965-0456

** Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen/Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 17100 Çanakkale – Türkiye
e-posta: aobamyaci@comu.edu.tr ORCID: 0000-0003-2815-248X

ABSTRACT

Between the 3rd millennium BC and the end of 2nd millennium at five different levels at Maydos Kilisetepe, the vast majority of spherical stone objects significantly revealed. In the first place, they were considered as simple utilitarian hammer stones in which the works such as pounding, crushing or percussion tasks can be performed at daily activities. In contrast, it is seen in the detailed examinations that they are not produced from durable raw materials such as basalt, gabbro etc. They all produced from various sedimentary rocks mostly marble, which is not suitable for heavy-duty works such as hammering and pounding. The fact that most of these rough-shaped spherical stones have concave shallow pits and deliberate drilling marks at opposite poles suggests that the finds could be some kind of unfinished stone tools. These objects reflects the possibility of continuity in production via spatial distribution analysis which are found in the same locus with the stone tools used in possible production sequences. According to the andesite, basalt and marble raw material selection and the morphological characteristics, these objects considered as some kind of prestige and status rather than a functional utilitarian tools. This study also summarize the typological development of mace heads found in Anatolia and questioned the reason of why Maydos which is very accessible site near to the cultural interactions zone, continue to produce the same typological mace heads as some kind of prestige and status object nearly a thousand year.

GİRİŞ

Maydos Kilisetepe Höyüğü Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyısında Gelibolu Yarımadasında, Çanakkale ili Eceabat ilçesinde yer alır¹ (Res. 1). 2010 yılında başlayan ve devam etmekte olan sistematik kazılar sonucunda, höyüğün MÖ 3. binden MS 20. yüzyılın başlarına kadar farklı kültürler tarafından iskân edilmiş çok katmanlı bir kıyı yerleşimi olduğunu göstermiştir². Maydos'ta MÖ 3. binyıl sonundan MÖ 2. binyıl sonuna kadar geçen süreçte VIII. tabaka Erken Tunç Çağı III, VII. tabaka Erken Orta Tunç Çağı,

birbirinden ayıran ve aynı zamanda birbirine bağlayan Çanakkale Boğazı kıyısındaki elverişli konumu ve olası limanı sayesinde kültürlerarası iletişim ağlarının ve deniz ticaret rotalarının uğrak durağı üzerinde yer alan yerleşme MÖ 2. binyıl boyunca Kuzeybatı Anadolu mimari ve seramik özelliklerinin ön planda olduğu bir karaktere sahipken aynı süreçte farklı kültür bölgeleri ile kurulan ilişkiler sonucunda yerleşmede farklı kültür öğeleri de görülmektedir. Erken Tunç Çağı sonundan Erken Demir Çağı'na kadar aynı biçim ve hammadde tercih edilerek üretildiği için gelenekselleşen bir zanaatkarlığı göstermesi,

Resim 1: Kuzeydoğu Ege ve Batı Anadolu Haritası (Çizim: A. Onur Bamyacı) / Map of Northeast Aegean and Western Anatolia (Drawing: A. Onur Bamyacı).

VI. tabaka Geç Orta Tunç Çağı, V. tabaka Geç Tunç Çağı, IV. tabaka Geç Tunç Çağı- Erken Demir Çağı olmak üzere beş ana tabaka tespit edilmiştir³. Asya ve Avrupa kıtasını

günlük kullanıma uygun bir alet tipi olmaması ve üretim yerinin kültürlerarası geçiş sahasında yer alması sebebi ile ticari boyutunun da göz ardı edilmemesi gereken topuz başlarının taslak halleri Maydos'ta dikkat çekici sayıda ele geçmiştir. Bu çalışmada Anadolu prehistoryasında topuz başlarının Neolitik Dönem'den Tunç çağları sonuna kadar gelişiminin yanında Maydos'ta ele geçen 31 adet

¹ Özdoğan 1986: 51-66.

² Sazcı 2013; Sazcı/Başaran-Mutlu 2018.

³ Başaran- Mutlu 2019b: Fig. 2.

buluntudan 27 adet topuz başı tipolojik, tabaka ve mekân dağılım analizleri için seçilerek bu objelerin üretim ve kullanım fonksiyonları açıklanmaya ve dönemin çok bilinmeyen ve ele alınmayan sürtmetaş alet üretim endüstrisi hakkında bilgi sunulmaya çalışılmıştır⁴.

ANADOLU'DA NEOLİTİK'TEN DEMİR ÇAĞI'NA KADAR TAŞ TOPUZ BAŞLARI

Sürtmetaş alet endüstrisinde topuz başları mermer, granit, andezit gibi çeşitli hammaddelerden öğütme ve cilalama işlemleri ile şekillendirilmiş, ahşap bir sapa oturtulmak için çoğunlukla merkezlerinde bir şaft deliği bulunan, yaygın olarak küresel, bikonik ve basık yuvarlak formlu, taş objeler olarak tanımlanmaktadır⁵. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den itibaren arkeolojik materyal kültüründe görülmeye başlanan topuz başları metalürjinin ortaya çıkıp yaygınlaşmaya başladığı Erken Tunç Çağı'nda yavaş yavaş azalmaya başlayan ancak Demir Çağı'na kadar varlığını koruyan, çoğunlukla taştan yapılan örneklerin bulunmasına karşın bakırdan döküm örneklerinin de olduğu ilgi çekici bir buluntu grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Topuz başlarının sürtmetaş endüstrisinde görülmeye başladığı Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den itibaren düz basık küresel gövdeli yaygın formlarının Tunç Çağlarında değişik formlardaki metal taklitlerinin ortaya çıkmasına kadar tipolojik olarak çok değişmeyen objeler olduğu bilinmektedir⁶.

Topuz başları ile ilgili yapılan ilk tanımlama ve sınıflama çalışmalarının Levant arkeolojisinde ele geçen buluntular ile yapıldığı bilinmektedir⁷. Levant'ta en erken topuz başları MÖ 7. binden itibaren Ain Ghazal yerleşiminin Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B evresinde görülmektedir⁸. Son yıllarda yapılan yeniden değerlendirmeler ile Güney Levant'ta Ain Ghazal, Jericho başta olmak üzere toplam 15 yerleşimde⁹ 40'dan fazla topuz başı buluntunun varlığı ortaya konmuştur¹⁰. Levant'taki topuz başlarının morfolojik olarak silindirik ve küresel formlu, kesitlerinin ise yuvarlak ve oval

genellikle basık formlu, çaplarının ortalama 3,4-7,5 cm arasında, ağırlıklarının 100-300 gr arasında oldukları görülmektedir. Topuzların gövde yüzeyleri pürüzsüz olup birkaçı tamamen parlatılmış örneklerden oluşmaktadır. Gövde yüzeylerinde şekillendirme amaçlı vurgu ve çekiçleme izleri gözlemlenebilen taslak olarak ele geçen örneklerde, gövde yüzeylerinin kaba şekillendirme aşaması tamamen bitmiş ya da bitmeye yakın örneklerin şaft deliklerinin delinmeye başladığı görülmektedir¹¹.

Yapılan ilk sınıflandırma çalışmalarından itibaren topuz başları çoğunlukla morfolojik olarak dokumacılık faaliyetlerinde kullanılan taş ağırsaklara ve ağırlıklara benzerlikleri ile tanımlanması güç buluntular olarak karşımıza çıkmaktadır. Topuz başlarının taş ağırsaklar ve ağırlıklar gibi biçimsel olarak benzer buluntulardan ayıran en belirgin morfolojik özellik topuz başlarının merkezi şaft delik çaplarının 1 cm'den daha geniş ve ağırlıklarının en az 150 gr olması sayılmaktadır¹².

Topuz başlarının kullanım alanları ile ilgili olarak savaş aleti, dövücü alet ya da prestij objesi gibi farklı değerlendirmeler¹³ mevcuttur. Bunlardan bir tanesi iki veya daha fazla kişi arasında yüz yüze yapılan çatışmalarda olası savaş aleti olarak kullanımı üzerinedir¹⁴. Başka bir kullanım alanı gövde yüzeyleri özensiz, merkezi delik şaftları üste doğru daralan, özellikle tarımsal faaliyetlerde toprağa fide deliği açmak için kullanılan ahşap çubuklara geçirilen bir ağırlık çeşidi olmalarıdır¹⁵. Bir diğeri ise Knossos¹⁶ ve Miken¹⁷ örneklerinde olduğu gibi dağ kristali ve mermer gibi seçkin hammaddelerden yapılmış olmaları ve bir kısmının mezarlarda ele geçmesi yüzünden özel bir değer ve amaç için üretilmiş objeler olduğu fikridir. Elit ve yönetici sınıfının ortaya çıkması ile birlikte güç ve statü göstergesi objeler de artmış, topuz ve asa başı gibi objelerin bir kısmı da işlevsel bir aletten çok gösterişe uygun malzemenin üretilerek prestij objelerine dönüşmüştür. Miken dönemi ile topuz başlarının Neolitik örneklerinin aksine şaft deliklerinin sadece bir yüzde olması, gövdenin alt merkezi kısmında sapa oturtulacak bir geçme yuvasına sahip olması, bazı örneklerde sapın yuvada sabitlenmesine olanak sağlayan yatay bir mil deliğinin bulunması başlıca tipolojik değişimlerdir¹⁸. Ayrıca Kültepe-Kaniş MÖ 2. bin Ib ve II tabakalarında armut biçimli taş topuz başlarının şaft deliği içerisindeki kurşun sapa ait izler sayesinde bu objelerin metal

⁴ Maydos Kilisetepe topuz başları olarak nitelendirdiğimiz buluntuların çalışılması için gerekli olan izin ve kolaylıkları sağlayan kazı başkanı Doç.Dr. Göksel SAZCI'ya içten teşekkürlerimizi sunarız.

⁵ Rosenberg 2010: 204; Tsoraki 2016: 188, fig.1.

⁶ Wright 1992: 638; Baysal 2010: 42.

⁷ Wright 1992: 638.

⁸ Rollefson vd. 1990: fig.4:1

⁹ Levant coğrafyasında topuz başı olarak nitelendirilen buluntular özellikle bugünkü İsrail Devleti sınırları içerisinde bulunan yerleşmelerde ele geçmiştir. Bu yerleşmeler şu şekildedir; Hagosh-tim, Tel Kabri, Horbat Uza, Tel Yosef, Ein el-Jarba, Abu Zureiq, Nahal Zehora II, Munhata, Shar'ar Hagolam, Hamadiya, Yesodot, Teluliyot Batashi, Jericho, Ain Ghazal.

¹⁰ Rosenberg 2010: fig.1

¹¹ Rosenberg 2010: 207.

¹² Sebbane 1998: 6-9.

¹³ Rosenberg vd. 2016: 3.

¹⁴ Wright 1992: 638; Sebbane 1998: 1; Runnels vd. 2009: 181.

¹⁵ Özdoğan 2019: 185.

¹⁶ Evans 1964: 229-231, fig.52.

¹⁷ Karo 1930: 108.484-489, pl.lxxvi.

¹⁸ Runnels vd. 2009: fig.11, pl.3

saplı olduğu ve törensel faaliyetlerde kullanılan ritüel nesnelere olabileceği düşünülmektedir¹⁹.

Anadolu'da topuz başları ile ilgili ilk arkeolojik veriler Güneydoğu Anadolu Bölgesi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den gelmektedir. Çayönü sürtme taş alet endüstrisine ait buluntular içerisinde tarımsal uygulamalarda toprağa fide delikleri açmak için kullanılan ahşap sopalara ait ağırlıklar ve kapı soketi olarak tanımlanan buluntular yeniden ele alındığında morfolojik özelliklerine göre topuz başı olarak değerlendirilebilir.²⁰ Diğer yandan iyi derecede parlatılmış yeşil klorit taşından yassı küresel formlu taş topuz başı örnekleri Hallan Çemi²¹ ve Körtik Tepe²² buluntuları içerisinde ise parlak yüzeyli ve seçkin ham maddelerden üretilmiş statü ve prestij objesi olarak nitelendirilen törensel taş topuz başları dikkat çeken buluntulardır.

Neolitik Dönem'de beyaz mermer gibi seçkin ham maddelerden üretilen çarpıcı renkli, şerit dokulu ya da kazıma bezemeli örnekleri ile görsel olarak öne çıkan Çatalhöyük buluntuları dikkat çekmektedir²³. Diğer yandan Çatalhöyük gömütlerinde mezar hediyesi olarak spiral meander kazıma bezemeli egzotik sayılabilecek topuz başlarının gömülerin kafataslarının yanına mezar hediyesi olarak obsidyen, çakmaktaşı aletler ile bir arada bırakılması bu tip objelerin sembolik değerlerini göstermesi bakımından önemlidir.²⁴

Göller Bölgesi Neolitiğinde iyi derecede parlatılmış topuz başlarının varlığı Hacılar²⁵, Bademağacı²⁶, Höyücek²⁷ gibi Neolitik yerleşimlerden bilinmektedir. Höyücek Erken Neolitik Çağ Tapınak dönemi tapınak ışığında ele geçen basık küresel formlu, ortasında dikey sap deliği bulunan taş topuzlar üretime dair önemli kanıtlardan sayılmaktadır. Kuzey Batı Anadolu'da ise Gökçeada-Uğurlu Höyük IV Geç Neolitik döneme tarihlenen ham maddesi mermer olan topuz başı, adada yerel mermer kaynaklarının olmaması, ithal bir buluntu olarak değerlendirilmesi ile dikkat çekmektedir²⁸.

Kalkolitik Dönem topuz başları Güneydoğu Anadolu'da MÖ 6. Bin Halaf Dönemi'ne tarihlenen Kerküşti Höyük topuz başları²⁹, Batı Anadolu'da ise Erken Kalkolitik

Gülpınar örnekleri³⁰ ile temsil edilmektedir. Batı Anadolu'da Geç Kalkolitik dönemde ise Gelibolu-Baştepe Höyük³¹ ve Protesilas-Karaağaçtepe³²'de topuz başı olarak tanımlanabilecek taş objeler önemli verilerdir. Taş hammaddeden üretilen topuz başları dışında Erken Kalkolitik dönem Can Hasan yerleşmesinde malakit bakırdan döküm tekniği ile yapılmış sap delikli bir topuz başı dikkat çekmektedir. Küresel yuvarlak forma sahip bu örnek taş öncüllerine morfolojik olarak oldukça benzemektedir³³. Olası bir sapın geçebileceği bir shaft deliğine sahip olması bu tip objelerin kullanım fonksiyonları hakkında fikir vermekte olup, taş örneklerin dışında yarı değerli bir madenden bu tipte bir obje üretilmesi bu objelerin sıradan günlük kullanım objeleri olmadığını, seçkin hammaddelerden üretilmiş statü ve prestij objeleri olduğunu desteklemesi bakımından önemlidir.

Çanak Çömleksiz Neolitik dönemden itibaren az sayıda buluntu ile temsil edilmesine rağmen Tunç Çağlarında özellikle Batı Anadolu başta olmak üzere birçok yerleşimde topuz başlarının yoğun bir şekilde ele geçtiği görülmektedir. Erken Tunç Çağı ile birlikte mavi mermer, serpantin ve jadeit gibi seçkin hammaddeden üretilmiş parlak yüzeyli topuz başlarının Aphrodisias³⁴, Troya II ve III³⁵, Beycesultan XIV³⁶, Kusura³⁷, Karataş-Semayük³⁸, Elmalı-Karataş³⁹, Bozüyük-Küçük Höyük⁴⁰, Mersin-Yumuktepe⁴¹, Kuruçay Höyük⁴², Tilmen Höyük⁴³, Kültepe-Kaniş⁴⁴, Gedikli-Karahöyük⁴⁵, İkiztepe⁴⁶, Gelidonya Burnu Batığı'nda⁴⁷ görülmesi, Tunç Çağları boyunca Anadolu'da topuz başlarının sembolik bir değerinin olduğunu kanıtlaması bakımından dikkat çekicidir. Diğer yandan Erken Tunç Çağı'ndan itibaren taş topuz başlarının yerine tunç ve metal örneklerin Alacahöyük Mezarları⁴⁸, Oymağaç

¹⁹ Özgüç 1986: 77, Lev.112.5.

²⁰ Davis 1982: 108, fig.3.11-9, fig.3.13-8,9.

²¹ Rosenberg 1999: 16, fig.12.

²² Özkaya/San 2007: 25, fig. 21a.

²³ Mellaart 1962: 37; Baysal 2010: 472, fig.188.; Wright 2013.

²⁴ Haddow vd. 2015: 88, fig.5.4.

²⁵ Mellaart 1970: 454, pl. 172.

²⁶ Duru 2008: 118, res.221.

²⁷ Duru/Umurtak 2005: 125, Lev.147/1-4.

²⁸ Erdoğan 2017: 35, fig.3.7.

²⁹ Atalay 2009: 40, L.38.

³⁰ Bamyacı 2017: 761, Lv.132.

³¹ Özbek 2007: 352.

³² Demangel 1926: fig.34.6, fig. 35.15.

³³ French 1962: 33; Yalçın 1998: 282, abb.2.

³⁴ Joukowsky 1986: 237, fig.446.27, fig.316.2, fig. 441.11, fig.456.8.

³⁵ Schliemann 1881: 442, no.635; Schliemann 1884: 259, no.135; Dörpfeld 1902: 377, fig.337, 343; Schmidt 1902: 276; Korfmann 2000: 288.

³⁶ Lloyd/Mellaart 1962: 276, fig.F3:2.

³⁷ Lamb 1937: fig.22.no.5.

³⁸ Mellink 1969: 322.

³⁹ Warner 1994: 84, pl.191.a-c.

⁴⁰ Gürkan/Seeher 1991: 92, Abb.26.3-8.

⁴¹ Garstang 1953: 81; XV R.N. 1363.

⁴² Duru 1996: 83, Lev.178.

⁴³ Duru 2013: 18, Lev. 69.11.13; 106.1.

⁴⁴ Özgüç 1986: 77, Lev.112.5.

⁴⁵ Duru 2010: 92, Lev.173/1-3.

⁴⁶ Alkım vd. 2003: 127, Lev.LXXXVI-9.

⁴⁷ Bass 1961: 275, pl.90, fig.37.

⁴⁸ Arik 1937: lev. CLXXIII.

Mezarlığı⁴⁹, Demircihöyük-Sarıket Mezarlığı⁵⁰, Resuloğlu Mezarlığında⁵¹ temsil edilmesi bu döneme kadar yarı değerli ve egzotik taş hammaddenin baskın olduğu bu tip statü ve prestij objelerin üretiminde, artık değerli metallerin tercih edilmeye başlandığı bir değişimden bahsedilebilir.

MAYDOS KİLİSETEPE HÖYÜĞÜ TOPUZ BAŞI TASLAKLARI

Maydos Kilisetepe’de ele geçen ve sürtmetaş alet endüstrisinde topuz başı olarak tanımlanan buluntuların tamamı taslak olarak sınıflandırılmış olup bitmiş örnekler ele geçmemiştir. Maydos Kilisetepe buluntu topluluğunda toplam 31 adet buluntudan diagnostik inceleme için 27 örnek topuz başı taslağı olarak sınıflandırılmıştır.

Topuz başı taslaklarının hammadde seçiminde baskın olarak bej, kahverengimsi ve kırmızımsı turuncu renkli mermer örnekler baskın olup, bu örnekler dışında andezit (KT 425.6, KT 87.4, KT 65.5) ve bazalt (KT 225.4) gibi volkanik kökenli kayalar ile kumtaşı (302.4) gibi sedimanter örnekler de görülmektedir. Topuz başlarının üretiminde seçilen mermer örnekler dışındaki volkanik ve sedimanter kökenli örnekler yerel hammaddelerden karşılanmış olmalıdır. Mermer hammaddenin kökeni ise belirsiz olup yerleşime en yakın kaynak Ezine-Karabiga arasında yüzeylenen Çamlıca Metamorfittleridir.⁵² Mermer gibi seçkin hammadde yerleşime büyük olasılıkla yerel olmayan kaynaklardan gelmiş olup uzak mesafe ticaretinin göstergesi olarak düşünülebilir.

Topuz başı taslaklarında görülen baskın form tipi küresel ve bikonik formlu çoğunluğu küçük boyutlu, avuç içine sığacak boyutlardadır. Maydos Kilisetepe topuz başı taslaklarının önden görünüm morfolojilerine göre baskın form şişkin küresel örnekler olup (KT 494.9, KT 494.10, 169.6, KT 495.1, KT 225.4, KT 425.6) az sayıda bikonik formlar (KT 204.4, KT 147.3, KT 302.4) ve basık dörtgen formlar da (KT 43.3) görülmektedir. Bazı örneklerde tam kutup noktalarının merkezinde dikey ekseninde karşılıklı bir şaft deliği açılmaya başlandığı (KT 87.4, KT 494.9, KT 494.10, 169.6, KT 495.1, KT 225.4, KT 425.6, KT 230.6) görülmektedir (Res. 2-3). Maydos Kilisetepe’de topuz başının bitmiş bir örneğine rastlanmadığı için Troya⁵³, Chios-Emporio⁵⁴, Lesbos-Thermi⁵⁵ ve Lemnos-

Poliochni’de⁵⁶ gibi hem çağdaş hem de ilişki içinde olduğu yerleşmelerde ele geçen küresel formu örnekler Maydos örneklerinin tamamlanmış biçimlerini anlamak açısından önemlidir.

Topuz başı taslağı olarak sınıflandırılan buluntuların metrik ölçülerine bakıldığında gövde çapları 6,00-9,00 cm arasında, ağırlıkları 300-1000 gr arasında değerlere sahip olduğu görülmektedir (Tab. 1). Kesit morfolojilerinin tabakalara göre dağılımına bakıldığında ise VII-VIII geçiş evresinde ele geçen örneklerin çoğunlukla küresel forma (KT 495.1, KT 494.10, KT 494.9, KT 169.9), VI. tabakadaki örneklerin basık dörtgen forma (KT 385.6, KT 204.4) sahip oldukları görülmektedir. V. tabakada ele geçen örneklerde ise tipolojik bir değişim olduğu göze çarpmaktadır. Bu tabakada ele geçen örneklerin arasında basık bikonik formlu örnekler (KT 302.4, KT 147.3) dikkat çekmektedir. IV. tabakanın erken ve geç evrelerinde ise dörtgen formlu örneklerin (KT 132.3, KT 460.5, KT 465.5) görülmeye başlanması bu tabaka ile birlikte kültürde farklı unsurların yerleşimde görülmeye başlandığı dönem olması bakımından dikkate değerdir (Res. 4).

Topuz başı taslaklarının birçoğunda yüzeysel de olsa gövde yüzeylerinde darbe ve vurgu sonrası oluşan yaralar, düzeltme vurguları, kopuntular, vurma esnasında oluşan yüzey çatlakları görülmektedir. Ancak üretim aşamalarına ait somut veriler olan bu izler özellikle üretim hatası olarak bırakılan örneklerde kopartma izleri (KT 147.3, KT 161.5, KT 111.5, KT 416.6, KT 460.5) ve sürtme izleri (KT 147.3) belirgin olarak gözlemlenebilmektedir. Ayrıca topuz başlarının şaft deliklerinin açılmaya başlandığı ve yarım bırakılan örnekler (KT 225.4, KT 266.3, KT 425.6, KT 87.4) üretimin diğer bir kanıtı olarak dikkat çeker (Res. 3).

Bazı örneklerde görülen çoklu kullanım yüzeyi çekiç taşı olabileceklerini gösterse de, seçilen hammaddenin ağır işler için sert ve dayanıklı olmaması gibi nedenlerle çekiç taşı olarak değerlendirilmemiştir. Diğer yandan çok fonksiyona sahip olan taş aletlerin ikincil kullanım fonksiyonlarında üretim hatası olan taslak artıklarının çekiç taşı olarak kullanılma olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

Yerleşim yapısı, kazı stratejisi gibi nedenlerden tespiti oldukça güç olan taş yonga ve kopuntular gibi üretim artıkları, üretimin kanıtı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Maydos Kilisetepe’de üretim artıkları tespit edilemediğinden yerleşimde üretimin kanıtı olarak ikincil verilerden faydalanılmıştır. Bu bağlamda üretim aşamalarında kullanılan taş aletler ön plana çıkmakta

⁴⁹ Özgüç 1980: 462, lev.VI-VII.

⁵⁰ Seeher 2000: 141, abb.25g.132a.

⁵¹ Yıldırım/Ediz 2008: 454, res.13.

⁵² Duru vd. 2012: 50.

⁵³ Schliemann 1881: 442, no.635; Schliemann 1884: 259, no.135; Dörpfeld 1902: 377, fig.337, 343; Schmidt 1902: 276.

⁵⁴ Hood 1982: 650, fig.292.

⁵⁵ Lamb/Hutchinson 1928: 44, fig.16.f.

⁵⁶ Bernabo 1964: 605 f. Pl.c.nos. 7,8; Bernabo 1976: Tav.CCLXII, 12, 19.

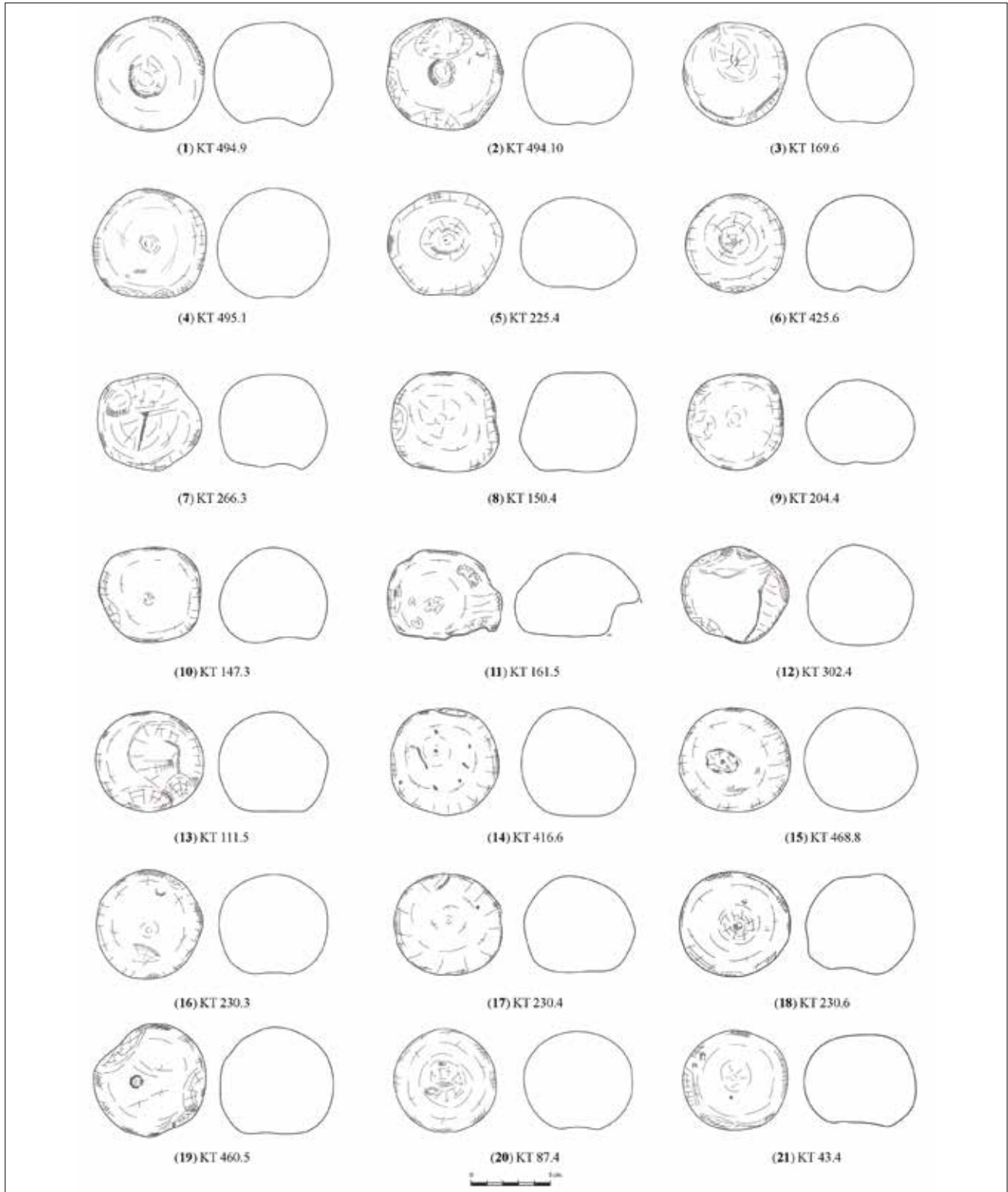

Resim 2: Maydos Kilisetepe Topuz Başı Taslakları (1-21) (©Maydos Kazısı) / *Macehead preforms (1-21) at Maydos Kilisetepe (©Maydos Excavation).*

olup, tüm örneklerin taslak formda olması ve hatalı üretim sonucu atık olarak nitelendirilen örneklerin yerleşimde tespit edilmesi bunu doğrular niteliktedir. Topuz başlarının üretim teknolojisine bakıldığında sürtmetaş endüstrisi üretim zinciri aşamalarından yongalama, kopartma, vurma, çekiçleme, sürtme ve

delme işlemlerinin ayrı ayrı ve bir arada uygulandığı görülmektedir⁵⁷. Üretim sürecinde kullanılması olası çeşitli taş aletler mekân içlerinde tespit edilmiştir. Bu taş aletler çakmaktaşı delici uçlar, vurgu taşı, perdah/açkı taşları, taş balta, havaneli, sap delikli taş balta,

⁵⁷ Wright 1992: 495.

Resim 3: Maydos Kilise-tepe Topuz Başı Taslakları (1-21) (Çizim: A. Onur Bamyacı) / Macehead preforms (1-21) at Maydos Kilise-tepe (Drawing: A. Onur Bamyacı).

alt öğütme taşı gibi çeşitli sürtme taş alet ve objeden oluşmaktadır (Tab. 2). Topuz başlarının üretiminde de kullanılması olası çok fonksiyonlu aletlerden yonga kopartma ve hafif çekiçleme aşamasında kaba şekillendirme için kullanılan oval formlu vurgu taşları (KT 170.2, KT 408.5, KT 441.2, KT 196.6, KT

92.7) yoğunluktadır. Vurgu taşlarının yanı sıra topuz başlarının şaft deliklerinin açılmasında kullanılması olası bikonik ve üçgen formlu çakmaktaşı delici uçlar (KT 169.3, KT 377.4), sert çekiçleme aşamasında kullanılan ve darbe olarak kırılan oval formlu taş el baltası ve sap delikli kırık ağızlı taş balta (KT 88.3, KT

MAYDOS KİLİSETEPE TUNÇ ÇAĞI TOPUZ BAŞI TASLAKLARI: TİPOLOJİ VE MEKÂNSAL KULLANIM ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

N.	Env.	Tip	Form	H.Mad.	Ç.	A.	Açma	Tabaka	M.	Res.
1	494.9	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	6,7	337,0	D3.2	VII-VIII	801	1.1/2.1
2	494.10	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	6,6	392,1	D3.2	VII-VIII	801	1.2/2.2
3	169.6	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	6,5	349,7	D3.2	VII-VIII	801	1.3/2.3
4	495.1	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	7,8	650,7	D3.2	VII-VIII	802	1.4/2.4
5	225.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Bazalt	7,3	556,3	D3.2	VIIc	701c	1.5/2.5
6	425.6	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Andezit	6,1	304,2	D3.4	VIIa	701a	1.6/2.6
7	266.3	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	6,8	502,7	D3.4	VIb	602	1.7/2.7
8	150.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	7,4	504,0	D3.4	VIa	-	1.8/2.8
9	204.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	8,8	664,4	D3.4	VIa	-	1.9/2.9
10	385.6	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	8,8	574,2	D3.4	VIb	603	-
11	111.5	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Andezit	7,6	459,2	D3.4	Vb	501	1.13/2.13
12	147.3	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	7,9	626,0	D3.4	Vc	-	1.10/2.10
13	302.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Sediman- ter	8,5	753,0	D3.4	Vc	-	1.12/2.12
14	309.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	9,3	1048,0	D4.3	Vb	504	-
15	341.6	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	8,4	534,8	D4.3	Vb	504	-
16	468.8	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	6,9	386,2	D4.4	Vb	506	1.15/2.15
17	103.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	8,3	711,0	D4.3	Vb	503	-
18	416.6	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	7,3	487,9	D4.3	Vb	506	1.14/2.14
19	230.3	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Andezit	9,1	916,3	D4.3	Va	-	1.16/2.16
20	230.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Andezit	8,9	858,8	D4.3	Va	-	1.17/2.17
21	230.6	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	7,5	634,3	D4.3	Va	-	1.18/2.18
22	422.5	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	8,4	653,5	D4.4	Va	-	-
23	132.3	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	7,2	412,0	D4.3	IV	402	-
24	87.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Andezit	7,1	422,0	D4.1	IV	-	1.20/2.20
25	43.4	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Andezit	7,0	495,0	D3.4	IV	-	1.21/2.21
26	65.5	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Andezit	7,2	557,0	D3.4	IV	-	-
27	460.5	Topuz Başı Taslağı	Küresel	Mermer	8,8	700,0	D3.4	IV	-	1.19/2.19

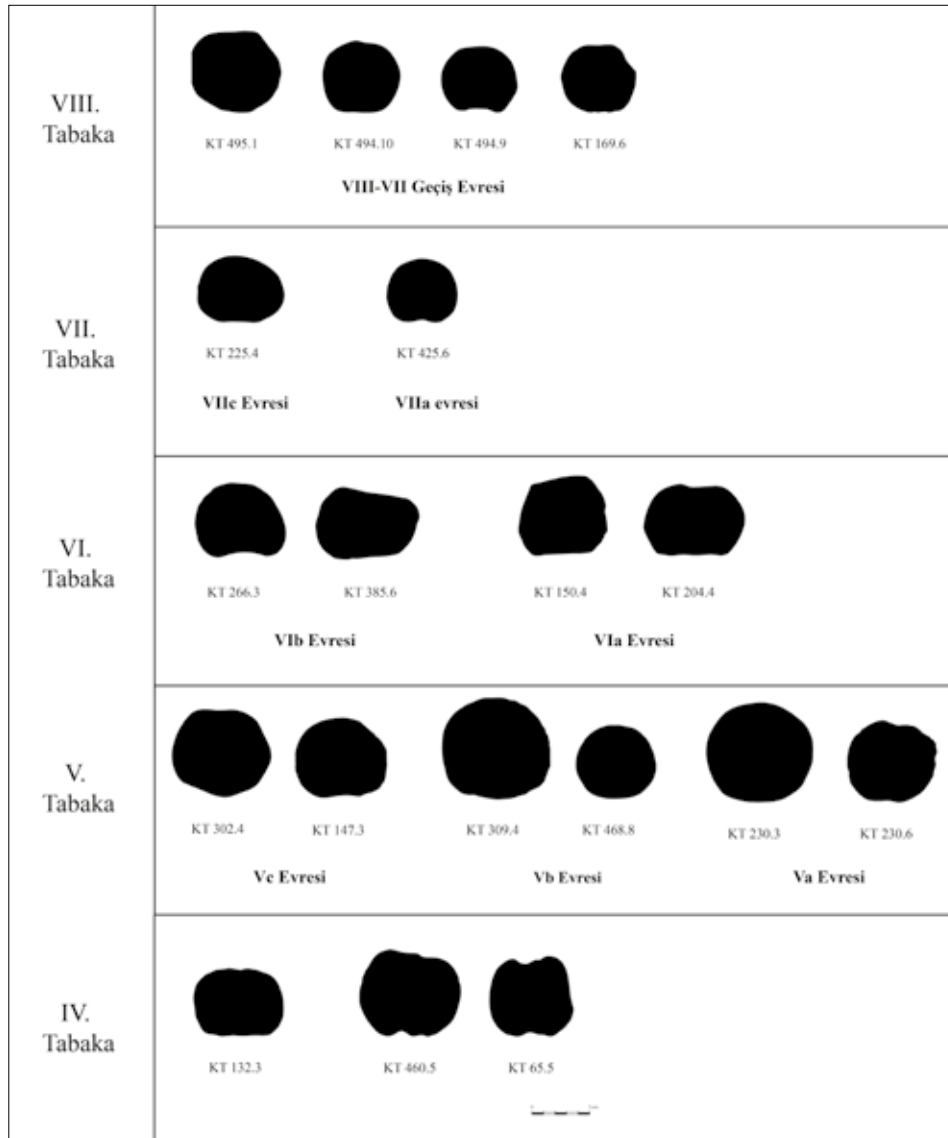
Anahtar: N: Sıra Env: Envanter No. H.Mad.: Hammadde, Ç.: Çap (cm), A.: Ağırlık (gr), M. : Mekan.

Tablo 1: Maydos Kilise-tepe Topuz Başı Taslaklarının Özet Verileri / Summary of the Macehead preforms at Maydos Kilise-tepe

N.	Env.	Tip	Form	H.Mad.	D.	U.	G.	K.	Ç.	A.	Açma	Tabaka	M.	Res.
1	165.3	Perdah/açkı taşı	Oval	Andezit	t.	7,1	3,4	0,5	-	-	D3.2	VII-VIII	801	3.15/4.15
2	169.3	Delici Uç	Bikonik	Çakmaktaşı	t.	2,5	1,3	0,3	-	-	D3.2	VII-VIII	801	3.1/4.1
3	169.5	Perdah/açkı taşı	Dörtgen	Andezit	k.	6,6	6,8	1,5	-	-	D3.2	VII-VIII	801	3.17/4.17
4	170.2	Vurgu taşı	Küresel	Çaytaşı	t.	-	-	-	9,5	-	D3.2	VII-VIII	801	3.7/4.7
5	377.4	Delici Uç	Üçgen	Çakmaktaşı	t.	4,1	2,4	1,2	-	-	D3.2	VII-VIII	801	3.2/4.2
6	377.8	Vurgu taşı	Küresel	Çaytaşı	t.	-	-	-	7,7	614,6	D3.2	VII-VIII	802	3.8/4.8
7	457.3	Perdah/açkı taşı	Dörtgen	Çaytaşı	t.	9,7	3,0	1,5	-	-	D3.2	VII-VIII	801	3.16/4.16
8	457.5	Balta	Dörtgen	Granit	t.	13	4,4	4,9	-	522,5	D3.2	VII-VIII	801	3.9/4.9
9	441.2	Vurgu taşı	Oval	Çaytaşı	t.	9,8	4,4	4,9	9,8	758,5	D3.4	VII	701a	3.12/4.12
10	457.5	Vurgu taşı	Küresel	Gabro	t.	5,8	5,6	3,9	-	-	D3.4	VII	701a	3.3/4.3
11	463.4	Öğütme Taşı	Oval	Andezit	k.	21,0	16,1	6,1	-	-	D3.4	VII	701a	3.20/4.20
12	463.12	Öğütme Taşı	Dörtgen	Andezit	k.	20,5	18	6,2	-	-	D3.4	VII	701a	3.21/4.21
13	463.13	Öğütme Taşı	Eliptik	Andezit	k.	20,4	19,1	6,7	-	-	D3.4	VII	701a	322./4.22
14	385.5	El Taşı	Oval	Çaytaşı	t.	8,3	5,8	5,1	-	-	D3.4	Vlb	603	3.18/4.18
15	196.6	Vurgu taşı	Üçgen	Çakmaktaşı	k.	-	-	-	7,9	374,8	D4.4	Vla	402	3.13/4.13
16	166.4	Perdah/açkı taşı	Disk	Çaytaşı	t.	-	-	-	9,5	813,1	D3.4	Vc	-	3.10/4.10
17	100.4	Havaneli	Konik	Andezit	k.	-	-	-	7,9	-	D3.4	Vc	-	3.6/4.6
18	354.4	SD. Balta	Üçgen	Andezit	k.	5,8	4,5	5,1	-	-	D4.3	Vb	503	3.5/4.5
19	408.5	Vurgu taşı	Oval	Andezit	t.	7,9	6,1	5,9	-	-	D4.3	Vb	503	3.11/4.11
20	88.3	Balta	Oval	Bazalt	t.	9,4	5,2	3,4	-	-	D4.4	IV	402	3.4/4.4
21	92.7	Vurgu taşı	Küresel	Andezit	t.	-	-	-	8,1	-	D4.4	IV	402	3.14/4.14
22	92.8	Perdah/açkı taşı	Dörtgen	Andezit	t.	10,3	6,2	2,3	-	-	D4.4	IV	402	3.19/4.19

Anahtar: N: Sıra Env: Envanter No. H: Mad.: Hammadde , D: Durum (t.:tam, b.:kırık), U: Uzunluk, G.: Genişlik, K.:Kalınlık, Ç.: Çap (cm), A.: Ağırlık (gr), M. : Mekan.

Tablo 2: Topuz Başlı Üretiminde Kullanılan Taş Aletler / Table 2: Stone tools used in macehead production.

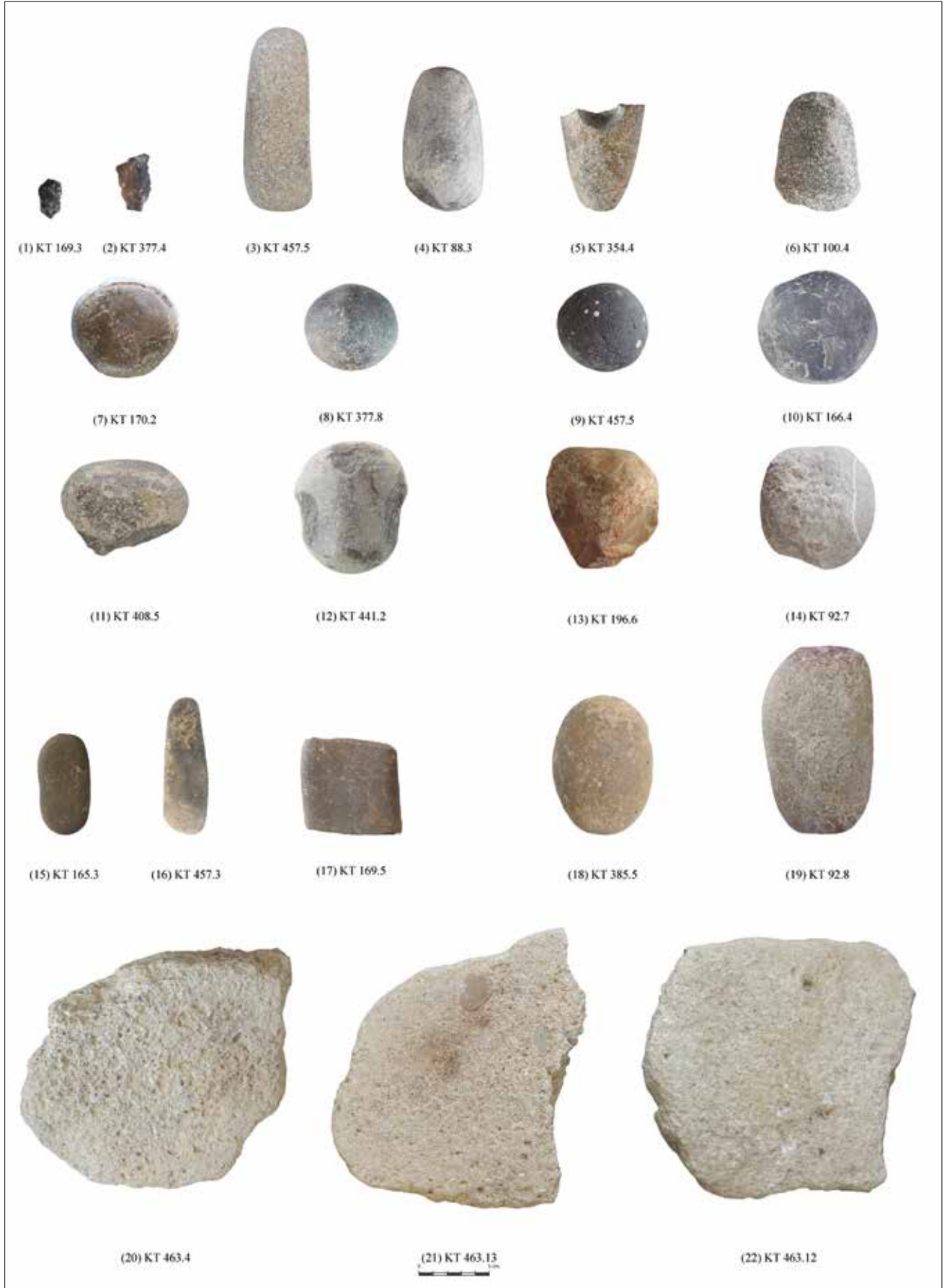
Resim 4: Maydos Kilisetepe Topuz Başı Taslaklarının tabakalara göre tipolojisi (Çizim: Meral Başaran-Mutlu) / *Typology of Maydos Kilisetepe macehead preforms at levels* (Drawing: Meral Başaran- Mutlu).

354.4), ağız kısmı kırık konik üçgen formu havaneli (KT 100.4), topuz başlarının gövde düzeltmelerinde ve yüzey pürüzlerinin giderilmesi için kullanılan oval ve dörtgen formu perdah/açkı taşları (KT 166.4, KT 377.8, KT 165.3, KT 457.3, KT 169.5, KT 385.5, KT 92.8), üretim çeşitli aşamalarında özellikle gövde düzeltmelerinde ve parlatma aşamalarında yoğun sürtme işlemi gerektiren ve yarım korunmuş halleri ile yaklaşık 20 cm uzunluğunda geniş bir çalışma alanı yaratan dörtgen ve eliptik formu alt öğütme taşları (KT 463.4, KT 463.13, KT 463.12) topuz başlarının üretiminde kullanılmış taş aletler olarak değerlendirilmektedir (Res. 5-6). Ele geçen taş aletlerin birincil fonksiyonlarının topuz başlarını üretmek için kullanılmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Günlük aktivitelerde çok amaçlı olarak kullanılacak bu aletlerin ikincil kullanımlarında vurma işleminden kaynaklı darbeler sonucu büyük

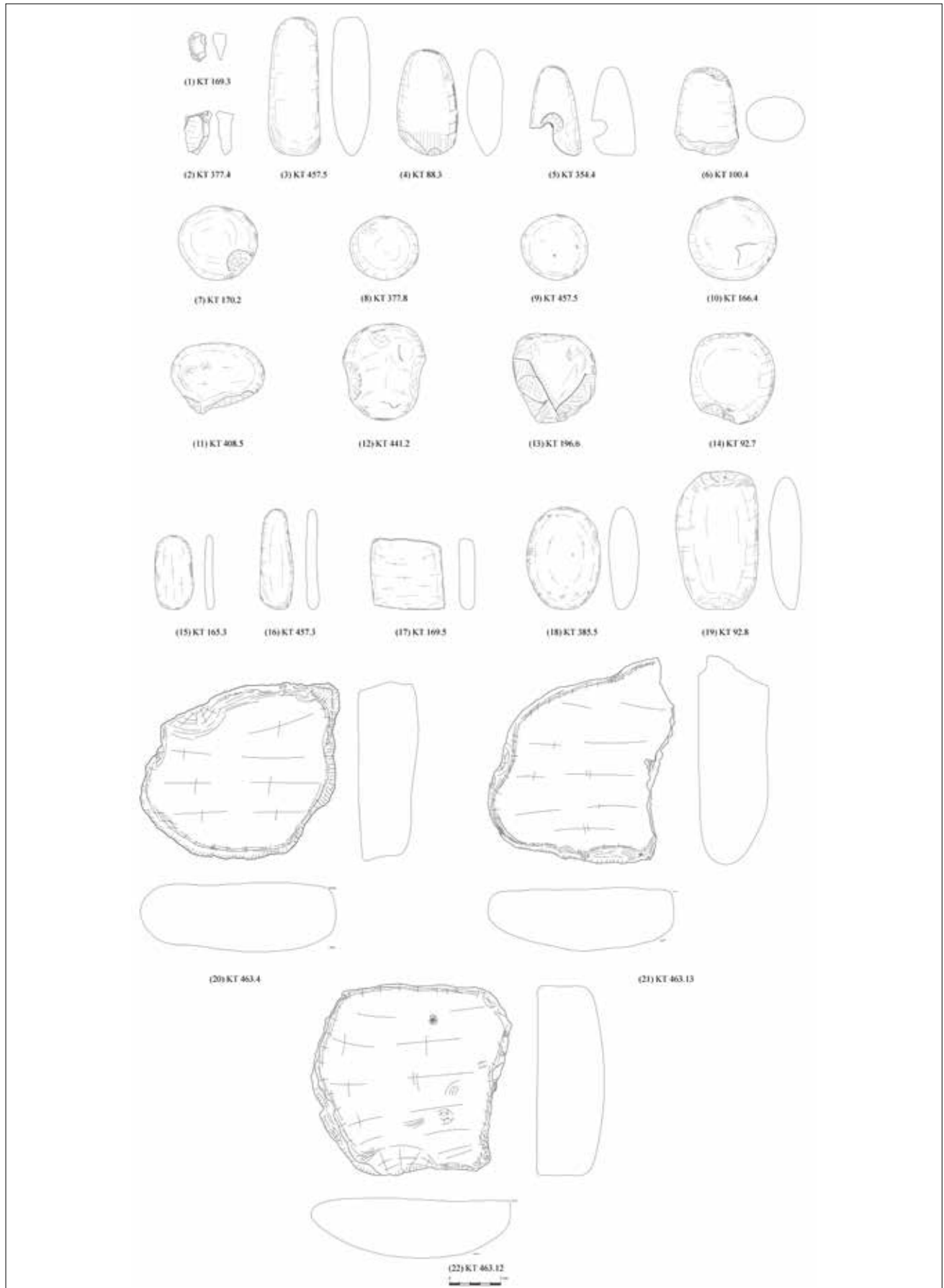
oranda aşındığı görülmektedir. Bu taş aletler üretim safhalarında rastgele kullanılan çok fonksiyonlu aletler olarak değerlendirilmektedir.

TOPUZ BAŞI TASLAKLARININ TABAKA VE MEKÂN DAĞILIM ANALİZLERİ

Maydos Kilisetepe’de Erken Tunç Çağı sonundan Geç Tunç Çağı sonuna kadar takip edilen beş tabaka boyunca belli bir mimari geleneğin sürdürüldüğünü ve her bir tabakanın dairesel planlı yerleşmelerle temsil edildiğini söylemek mümkündür. Karakteristik olarak sur veya kalınlaştırılmış arka duvarlar ile çevrili olan her yerleşmede mekânlar, yerleşim kenarı boyunca yan yana kenardan höyüğün merkezine doğru, bir yapı

Resim 5: Maydos Kilisetepe Taş Aletler; çakmaktaşı delici uç (1-2), taş balta (3), sap delikli taş balta (4), havaneli (6), vurgu taşı (7-14), perdah/açık taşı (3, 15-17), el taşı (18-19), alt öğütme taşı (20-22) ©Maydos Kazısı / Stone tools of Maydos Kilisetepe; flint drill point (1-2), groundstone axe (3), stone shaft hole axe (4), pestle (6), hammer stone (7-14), rubber stone (3, 15-17), handstone (18-19), saddle quern (20-22) ©Maydos Excavation).

Resim 6: Maydos Kilisetepe Taş Aletler; çakmaktaşı delici uç (1-2), taş balta (3), sap delikli taş balta (4), havaneli (6), vurgu taşı (7-14), perdah/açık taşı (3, 15-17), el taşı (18-19), alt öğütme taşı (20-22) (Çizim: A. Onur Bamyacı) / *Stone tools of Maydos Kilisetepe; flint drill point (1-2), groundstone axe (3), stone shaft hole axe (4), pestle (6), hammer stone (7-14), rubber stone (3, 15-17), handstone (18-19), saddle quern (20-22)* (Drawing: A. Onur Bamyacı).

hariç hepsi dik bir şekilde inşa edilmiştir⁵⁸. Anadolu yerleşim özelliğine sahip olan Maydos'ta iletişim ağlarına katılım sayesinde MÖ 2. binyılın başından itibaren Balkan etkileri görülmeye başlamış, MÖ 2. binyılın ortalarında kültürlerarası etkileşimin belirtileri artmıştır. Takip eden birkaç yüzyıl boyunca yerleşimde bir duraklama dönemi yaşanmış ardından MÖ 2. binyılın son çeyreğinde yerleşim (IV. tabaka) geleneksel yapı anlayışı ile eskisinden daha güçlü bir şekilde tekrar kurulmuştur. Ancak MÖ 2. binyılın sonuna doğru geleneksel mimari anlayışına müdahale edilerek yeni bir düzen kurulmuştur. Bu bölümde Erken Tunç Çağı sonlarından Erken Demir Çağı'na kadar geçen süre boyunca mekânsal kullanımı ve dönemsel devamlılığı vurgulayan topuz başı taslakları eskiden yeniye doğru kendi bağlamlarında diğer buluntular ile birlikte tanımlanmaktadır. Böylece mekânsal dağılım analizi için veri üretilmesi hedeflenmiştir.

VIII-VII Tabaka Geçiş Evresi, ETÇ III

Maydos Kilisetepe'nin Erken Tunç Çağı'nın sonunu temsil eden VIII. tabaka Troya IV ile çağdaş olup höyüğün kuzeyinde ortaya çıkarılan sur ve sura dayalı mekânlarla temsil edilmektedir. Tabakanın sonunda surun daraltılarak taş temelli, kerpiç duvarlı iki mekân oluşturulması VII. tabakaya geçiş olarak değerlendirilmekte olup evreye ait bir ocak üzerinden gelen C14 örnekleri MÖ 2080-2060 arasına tarihlenmektedir⁵⁹.

Bu evrede ele geçen topuz başı taslakları 4 adet (KT 494.9, KT 494.10, KT 169.6 ve KT 495.1) ile temsil edilmektedir. Buluntu topluluğunun mekânsal dağılımına bakıldığında KT 495.1 numaralı örnek 802 no'lu mekânın arka duvarı önünde bulunmuştur. Bu mekânın kuzey yan duvarı önündeki bir vurgu taşı (KT 377.8) ile birleşmiş seramik dışında buluntuların azlığı mekânsal dağılım analizi için yetersiz kalmaktadır. Ancak üç adet topuz başı taslağının bulunduğu 801 no'lu mekânın içinde bir ocak, iki pithos⁶⁰ ile birlikte çok sayıda küçük buluntu tespit edilmiştir. Mekânda ele geçen topuz başı taslaklarının buluntu konumlarına bakıldığında KT 494.10 numaralı topuz başı taslağının ocağın batısında ve duvar kenarında yer alan pithosun etrafında üç ağırşak, iki kemik bız, bir çakmaktaşı delici (KT 377.4), altı perdah/açkı taşı ve bir vurgu taşı ile birlikte ele geçtiği görülür. KT 494.9 numaralı topuz başı taslağı mekânın güneybatı köşe duvar kenarında yarım fincan, üç ağırşak, bir kemik bız, bir taş ağırlık,

bir perdah/açkı taşı (KT 457.3), bir taş balta, bir küresel taş, bir vurgu taşı ile birlikte bulunmuştur. KT 169.6 numaralı topuz başı taslağının ise batı duvar kenarında yer alan pithosun etrafında yarım bir kap, bir vurgu taşı (KT 170.2), bir çakmaktaşı delici (KT 169.3), dört perdah/açkı taşı (KT 165.3, KT 169.5) ve bir alt öğütme taşı ile birlikte ele geçtiği görülmektedir (Res. 7).

Domestik faaliyetlerin sürdürülmüş olabileceği 801 no'lu mekânda topuz başı taslakları üç farklı alanda tespit edilmiş olup bu alanlar mekân içi ışık alanlarını veya saklama alanlarını temsil ediyor olmalıdır. Mekânın güneyinde ocak etrafında ve güneybatı köşesindeki ağırşak ve kemik bızların varlığı mekân sahiplerinin dokumacılık faaliyetlerini yürüttüklerini göstermektedir. Burada dikkat çekilmek istenen nokta, ocağın yakınındaki ağırşak ve bızların duvar ile pithos arasındaki dar alanda ele geçmesidir. Bu alan dokumacılık işinin yapıldığı bir yer olamayacağından aletlerin iş sonunda güvenli bir şekilde saklandığı yer olmalıdır. Benzer bir şekilde besin hazırlama süreci gibi domestik faaliyetlerde kullanılan öğütme taşlarının kullanım sonrasında özenli bir şekilde saklandıkları bilinmektedir⁶¹. Bu yüzden de buluntuların buldukları konumları sadece kullandıkları yer olarak değil saklama yerleri olarak da düşünmek yanlış olmayacaktır. Üç alandaki perdah/açkı taşları yoğunlukla seramik kap üretiminde ve kemik alet üretiminde kullanılabileceği gibi ocak ve duvar sıvasını düzeltmek gibi mimari işlerde de kullanılmış olması göz ardı edilmemelidir. Mekânda bir adet alt öğütme taşının varlığı, besin hazırlama süreçlerinde tahılların öğütülmesi veya seramik üretiminde kil öğütme işlerinin de yapıldığını göstermektedir. Pithoslar ise öğütülmüş tahılların kısa süreli saklanmasına uygun kaplar olarak değerlendirilmektedir. Ocağın karşısında, duvar kenarındaki topuz başı taslağı ile yanındaki vurgu taşı, güneybatı köşede birbirine yakın konumda topuz başı taslağı ile taş balta ve vurgu taşı, mekânın batısında topuz başı taslağının yanında vurgu taşı ve çakmaktaşı delici uç bulunması üretim ile ilişkilendirilebilecek buluntular olarak değerlendirilmektedir. Ele geçen taş aletlerin dağılımları incelendiğinde mekân içinde veya farklı bir ışık alanında topuz başı üretiminin yapıldığını söylemek mümkündür.

VII. Tabaka, Erken OTÇ

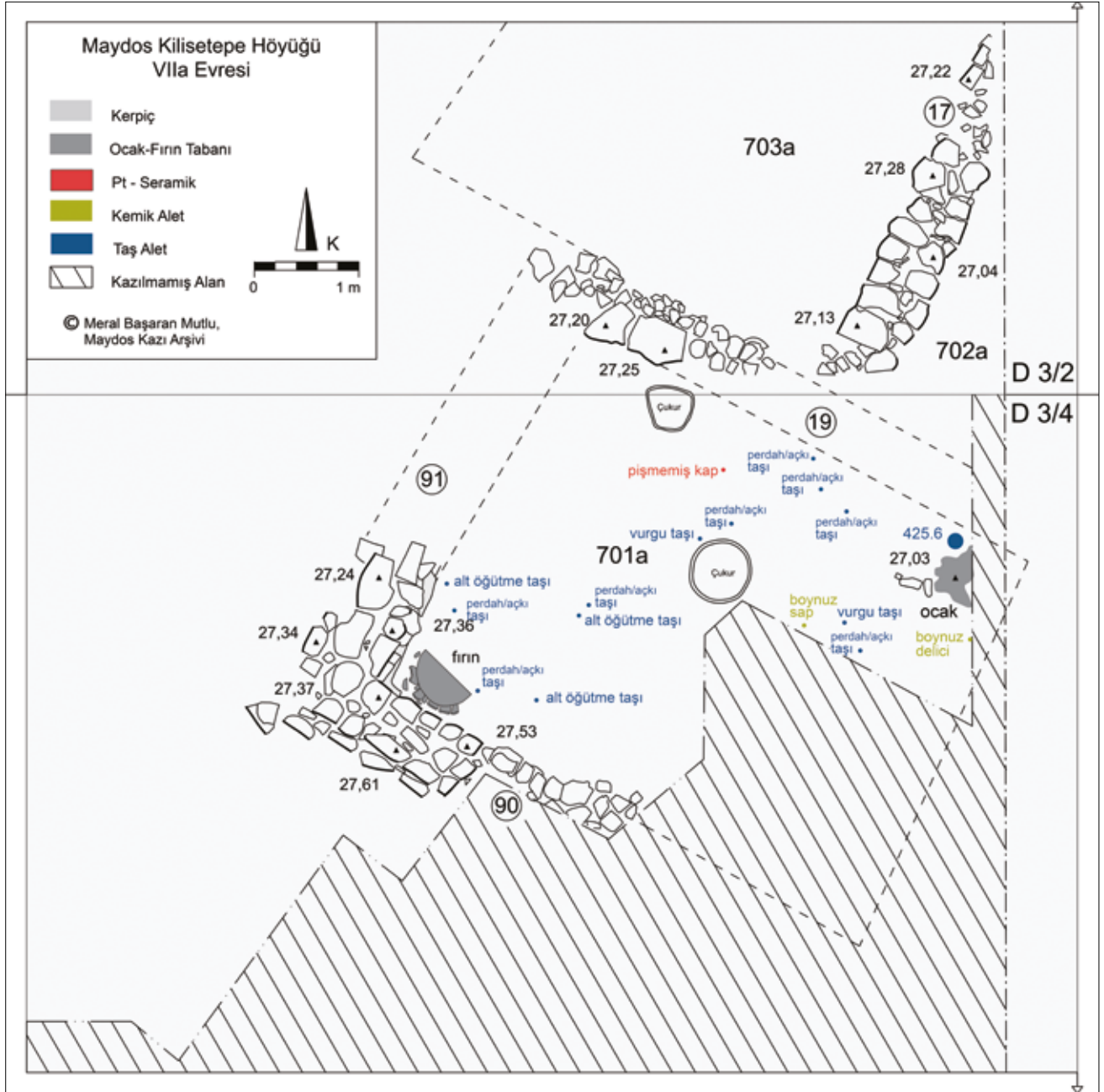
Maydos Kilisetepe'nin Orta Tunç Çağı'nın erken dönemine ait VII. tabakası dört mimari evre ile temsil edilmekte olup Troya V ile çağdaştır. Tabakanın evreleri boyunca, üst üste aynı konumda sura dayalı olarak mekânlar inşa edilmiştir. Tabakanın sonlarına

⁵⁸ Başaran-Mutlu 2018; 2019a.

⁵⁹ Başaran-Mutlu 2018: 160-161.

⁶⁰ Kırmızı astarlı, dışa açılan boyunlu yatay kulplu iki pithos da Troya IV-V dönemi özelliği gösterir. Ayrıca bkz. Blegen vd. 1951: C14, sf 132, 245; Fig. 154b, 238.

⁶¹ Haaland 1995: 169.

Resim 8: VIIa evresi 701a'nolu mekanda buluntuların dağılımını gösteren plan (Çizim: Meral Başaran-Mutlu) / *Distribution plan of findings at locus 701a in Level VII, Phase a (Drawing: Meral Başaran-Mutlu).*

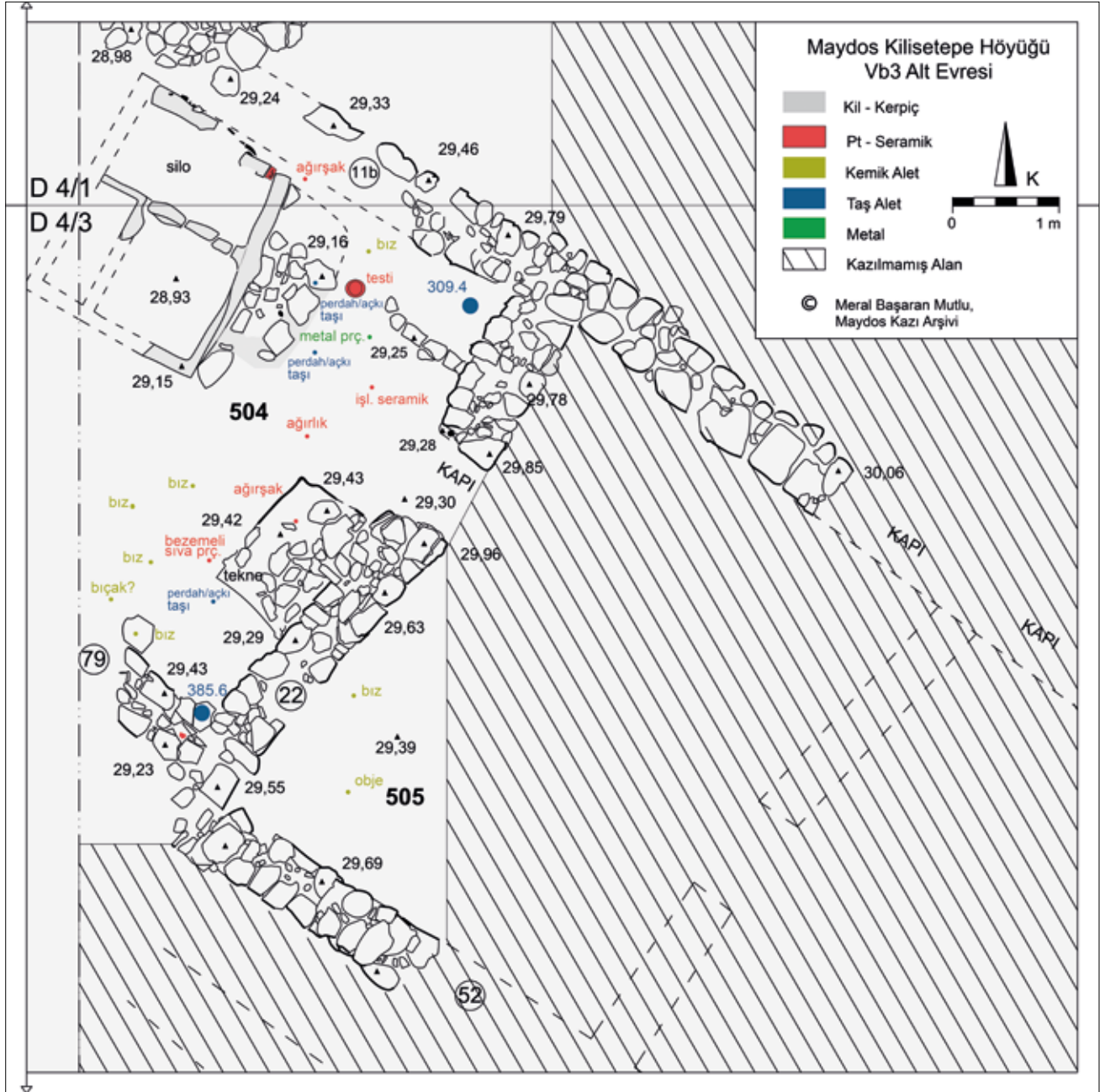
VIIa evresine ait içinde ocak ve fırını bulunan 701a no'lu mekânda domestik faaliyetler yürütüldüğünü, ayrıca pişmemiş kap, perdah/açkı taşları, öğütme taşları ve fırından yola çıkarak mekânda seramik üretiminin yapıldığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte mekânda ele geçen vurgu taşı ve sürterek şekillendirmede kullanıldığı varsayılan bir nevi çalışma tezgâhı olabilecek olan alt öğütme taşlarının varlığı mekânda topuz başı üretiminin yapıldığının kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

VI. Tabaka, Geç OTÇ

Orta Tunç Çağı'nın geç dönemini temsil eden Maydos Kilisetepe VI tabakası a ve b olmak üzere iki evreli olup Troya V sonu Troya VI başı ile çağdaştır⁶³. Sura dayalı, birbirine bitişik nizamda inşa edilen yapılara sahip VIb evresinden alınan C14 örnekleri MÖ 1850-1770 yılları arasına tarihlenmektedir.

Maydos Kilisetepe VIb evresinde en az dört odalı bir yapının son alt evresinde iki adet topuz başı taslağı

⁶³ Başaran-Mutlu 2019a,b.

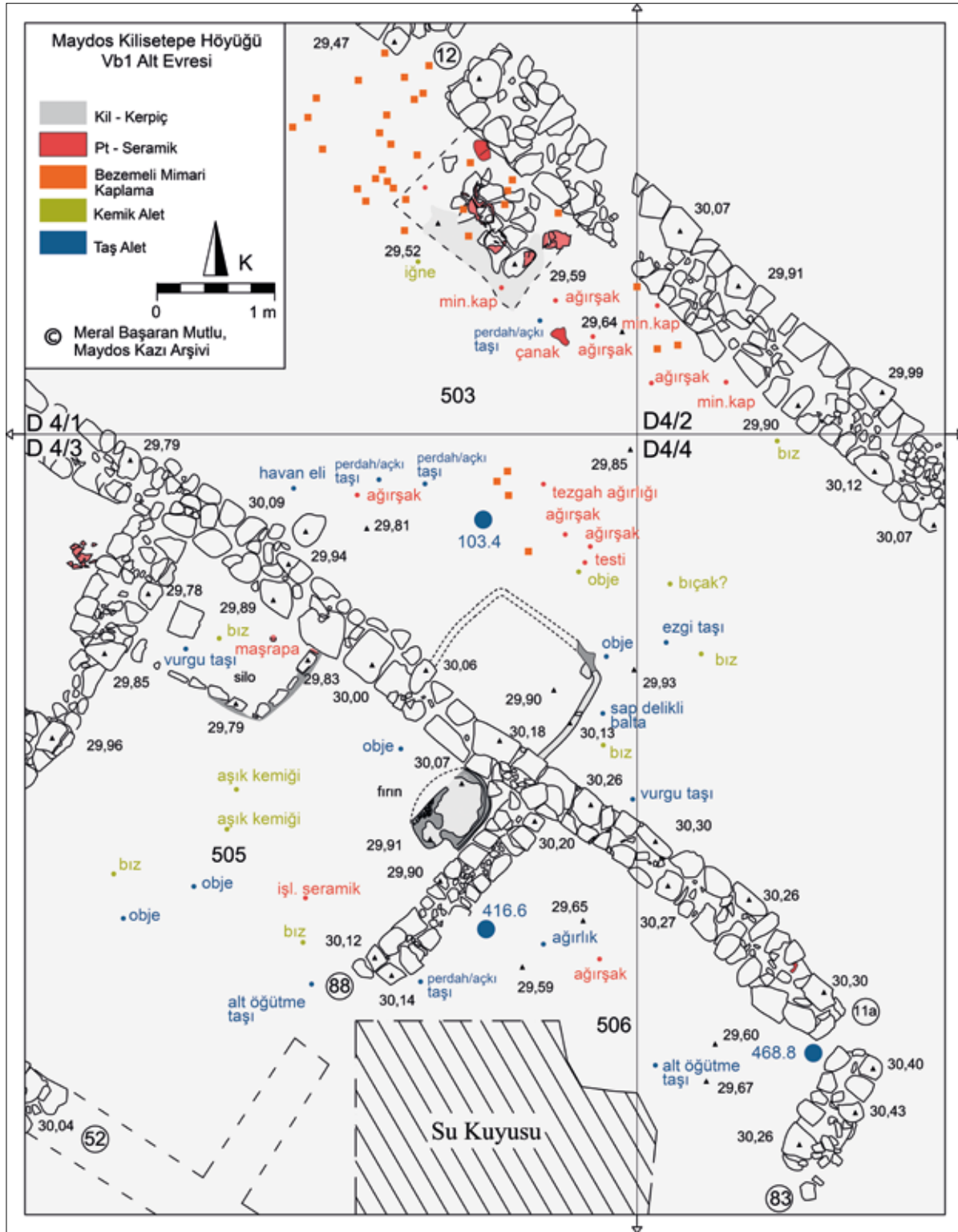
Resim 10: Vb3 alt evresi 504 ve 505' nolu mekanda buluntuların dağılımını gösteren plan (Çizim: Meral Başaran-Mutlu) / *Distribution plan of findings at locus 504 and 505 in Level V, Sub-phase b3 (Drawing: Meral Başaran-Mutlu).*

çömleklere eşya bırakma ritüelini akla getirir⁶⁵. Ancak bu durumda da yapımı tamamlanmamış bir eşyanın neden adak olarak bırakılacağı düşünülmelidir. Başka bir olasılık ise mekân içindeki farklı işlerde kullanılan aletlerin daha sonra duvar dibinde veya tüm kaplara yakın yerlerde korunması ve saklanmasıdır. Topuz başı taslağının hemen yakınında bulunan perdah/açkı taşı, topuz başı taslağının işlenmesi aşamasında kullanılmış olabilir.

Via evresinde⁶⁶ ele geçen topuz başı taslakları 2 buluntu (KT 150.4, KT 204.4) ile sınırlıdır. Bu evredeki ele geçen iki adet topuz başı taslağından KT 150.4 numaralı taslak taş döşeli platform, fırın ve tabanın bulunduğu bir alanda ele geçmiştir. Mekândaki fırın çevresinde ayrıca bir vurgu taşı, dört kemik bız ve platformun üzerinde çok sayıda deniz kabuğu ele geçmiştir. İşlik ve yemek pişirme alanı olabilecek mekânın köşesinde bulunan topuz başı taslağının yakınında bulunan vurgu taşı söz konusu mekânda topuz başı üretiminin yapıldığını düşünmemizi

⁶⁵ Baron 2012: 9.

⁶⁶ Başaran-Mutlu 2018; 2019a.

Resim 11: Vb1 alt evresi 505, 506 ve 503' nolu mekanda buluntuların dağılımını gösteren plan (Çizim: Meral Başaran-Mutlu) / Distribution plan of findings at locus 505, 506 and 503 in Level V, Sub-phase b1 (Drawing: Meral Başaran-Mutlu).

sağlayan en önemli unsurdur. KT 204.4 numaralı taslak ise iki ağırşak, bir kılçık/bız, bir işlenmiş deniz kabuğu ve bir ezgi taşı ile birlikte konteksti hakkında yeterli veri olmayan bir alanda bulunmuştur.

V. Tabaka, GTÇ

Maydos Kilisetepe'nin Geç Tunç Çağı'na ait V. tabakası üç evreli olup, Troya VI b-h evreleri ile çağdaştır⁶⁷.

⁶⁷ Başaran-Mutlu 2018; 2019a.

Tabakanın mimarisi Vb evresinden bilinmekte olup yerleşim kenarına dik olarak yan yana ve inşa edilen dörtgen planlı mekânlardan oluşmaktadır. Evrenin yangınlar neticesinde üç yenileme evresi geçirdiği tespit edilmiştir ve alınan C14 örneklerine göre MÖ 1685-1520 (Vb2) yıllarına tarihlenmektedir. Bu dönem Maydos Kilisetepe'nin kültürlerarası iletişim ağlarına katılımı yoğunlaşması ve iletişim sahasının sınırlarının Orta Avrupa'ya kadar genişlemesi ile ön plana çıkmaktadır⁶⁸.

Geç Tunç Çağı Vc evresi; VI. tabakanın yıkıntıları düzlenerek oluşturulan zemin üzerindeki kil sıvalı çukurlarla temsil edilmektedir. Evre dolgusu içinden konteksti tespit edilemeyen üç adet topuz başı taslağı ele geçmiştir (KT 147.3, KT 161.5, KT 302.4). Ele geçen taslaklar buluntuların zamansal devamlılığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Vb evresine ait en erken topuz başı taslakları Vb3 alt evresinde, 501 ve 504 no'lu mekânlarda ele geçmiştir. Bu alt evrede ele geçen topuz başı taslakları 3 adet ile sınırlıdır (KT 309.4, KT 111.5, KT 341.6). 501 no'lu mekân, dönemin diğer odalarından farklı olarak ince duvarlara ve kil sıvalı bir tabana sahiptir. Depolama amacıyla kullanıldığı düşünülen mekânın içinde birer adet çakmaktaşı alet ve metal iğne ile birlikte bir topuz başı taslağı (KT 111.5) bulunmuştur.

Üç odalı bir yapının arka odası olan 504 no'lu mekâna orta odadan bir kapı ile girilmekte olup kapının sağında, mekânın köşesinde, içinde bir topuz başı taslağı (KT 309.4) ele geçen tek sıra taşlarla çevrili bir ışık alanı bulunmaktadır (Res. 10). Işığın hemen karşısında, önünde taş döşeli ve kil sıvalı bir platformun olduğu zeminin altına açılmış, birden fazla bölmesi olan tohum silosu yer alır. Silonun dış duvar kenarında bir ağırşak, taş platformun üzerinde bir perdah/açkı taşı, platform ile ışığın arasında bir kemik bız, bir testi, tunçtan bir iğne, bir perdah/açkı taşı ve bir seramikten bir de pişmiş topraktan toplam iki ağırlık ele geçmiştir. Mekâna giriş kapısının hemen sol tarafında ise üzerinde tekerlek biçiminde bir ağırşak ele geçen, duvara yaslı, taşlarla yükseltilmiş, etrafı kille sıvanmış bir tekne bulunmaktadır. Teknenin batısından güneyine doğu devam eden alanda ise beş adet kemik alet ile bir perdah/açkı taşı bulunmuştur. Mekânda ele geçen ikinci topuz başı taslağı (KT 341.6) güney köşe duvarının yanında bulunmuştur.

V. tabakanın iskân evresinin son alt evresi olan Vb1'de ele geçen topuz başı taslak sayısı 3 olup (KT 416.6, KT 468.8, KT 103.4) bunlardan iki tanesi 504 no'lu mekânın ait olduğu yapının ön odası olan 506 no'lu mekânda tespit edilmiştir. Mekanın batı

duvarının kenarında bir topuz başı taslağı (KT 416.6) ve bir perdah/açkı taşı ile duvarın doğusunda birer taş ağırlık, ağırşak ve kırık alt öğütme taşı, kuzeydoğu köşede üzerinde kırmızı hematit boya kalıntıları olan bir topuz başı taslağı (KT 468.8) ele geçmiştir (Res. 11).

Açık alan olarak değerlendirilen 503 no'lu mekânda buluntuların yoğunluk gösterdiği iki ışık alanı bulunmaktadır⁶⁹. Güneydeki ışık alanı 505 ve 506 no'lu mekânlarla ilişkilidir ve bu alanda kenarları kil ile yükseltilmiş dikdörtgen planlı, tekne veya silo benzeri tahrip olmuş bir mimari öge bulunmaktadır. Mimari öğenin doğusunda birer örnek ile temsil edilen vurgu taşı (KT 408.5), sap delikli taş balta parçası (KT 354.4), kemik bız, kuzeyinde yine birer örnek ile temsil edilen taş obje, ezgi taşı, kılçık/bız, kemik alet, kemik obje, tezgah ağırlığı, iki ağırşak, dört bezemeli mimari kaplama parçası⁷⁰ ve tüme yakın kap parçaları ele geçmiştir. Alanın batısında ise KT 103.4 numaralı topuz başı taslağı ile birlikte iki perdah/açkı taşı, bir ağırşak ve bir havaneli (KT 100.4) ele geçmiştir.

Vb evresine ait üç farklı mekândaki buluntu dağılımları ve mimari öğeler birlikte değerlendirildiğinde bir takım çıkarımlar yapmak mümkündür. Vb3 alt evresine ait ışık ve depolama amacıyla kullanılan 504 no'lu mekân içinde dokumacılık faaliyetlerinde kullanılmış olabilecek kemik aletler dikkat çekici yoğunluktadır. Topuz başı taslakları, biri özel bir bölme içinde olmak üzere mekânın iki köşesinde yer alır, ancak mekânda taslakları işlemeye yarayacak vurgu taşı benzeri taş aletler ele geçmemiştir. Vb1 alt evresine ait 506 no'lu mekân içi bulguların dağılımı mekânın kullanım amacı hakkında yorumları kısıtlamaktadır. Mekânda ele geçen alt öğütme parçası topuz başı taslağının yapımında kullanılmış çalışma tezgâhı olabilecek bir buluntu niteliğindedir. Bununla birlikte mekânın köşesinde bulunan topuz başı taslağının üzerindeki hematit kalıntıları taslağın farklı amaçlarla, muhtemelen seramik üretiminde hematit kil topraklarının kırılması ve ezilmesi gibi işlemlerde kullanıldığını göstermektedir. Vb1 alt evresine ait üçüncü mekân 503 no'lu mekân olup 505 ve 506 no'lu mekânların dışındaki sundurma altında bulunan ışık alanında dokumacılık işlerinin yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca taş balta ve vurgu taşı gibi taş aletler ışık alanında topuz başı taslaklarının üretim amaçlı şekillendirildiğini de gösterebilir.

Va evresi tabakanın sona erme dönemi olup birbirine yakın konum ve seviyelerde zayıf duvar parçaları, yaşam düzlemleri, ateş yakma yeri, pithoslar ve çöp atma alanı ile temsil edilmektedir. Evrenin sonuna ait

⁶⁹ Başaran-Mutlu 2019a: 6.

⁷⁰ Başaran-Mutlu 2019b.

⁶⁸ Başaran-Mutlu 2018; 2020.

ateş yakma yerinin çevresinden alınan C14 örnekleri MÖ 1340-1305 yıllarına tarihlenmektedir⁷¹. 160-200 yıllık bir sürecin yaşandığı evredeki bulgular farklı kontekstlere sahip olduğundan farklı dönemlere ait oldukları anlaşılmaktadır. Bu evrede ait yan yana bulunan taslakların (KT 230.3, KT 230.4, KT 230.6) üzerinde ve yanında büyük ihtimalle duvardan düşme taşlar (Res. 12) önünde ise balık kılçıklarının, hayvan kemiklerinin yoğun bulunduğu küllü, yanık bir çöp atma alanı bulunmaktadır.

Resim 12: Va evresi çöp atma alanında yan yana ele geçen topuz başları (©Maydos Kazısı) / *Mace heads found in situ near rubbish area at Level V, Phase a* (©Maydos Excavation).

IV. Tabaka, GTÇ-EDÇ

Maydos Kilisetepe'nin Troya VII ile çağdaş olan IV. tabakası, Geç Tunç Çağı sonunda MÖ 1300-1200 yılları arasındaki bir tarihte başlar ve C14 örneklerine göre MÖ 1127-931 yıllarında sona erer. Tabakanın mimarisinde iki farklı yapıım tarzı dikkati çeker. Erken evrenin mimarisi eski dönemlerden itibaren devam eden yapıım tarzının gelişmiş hali olup⁷² höyüğün kenarından merkezine doğru yan yana yerleştirilen kalın taş temelli yapılara sahiptir. Yapılardan bir tanesinin ön ve ana odası ile önünde daraltılmış bir sundurması tespit edilmiştir (Res. 13). Karşılıklı köşelerinde fırın ve ocak bulunan mekânın (402) güneybatı köşesi fırının ön duvar kenarında KT 132.3 numaralı topuz başı taslağı bulunmuştur. Fırının doğusunda bir perdah/açkı (KT 92.8), bir vurgu (KT 92.7) ve bir alt öğütme taşı ile kuzeydoğu köşede yer alan tahrip haldeki fırın veya ocağın önünde bir perdah/açkı taşı, bir kemik uç veya obje, iki ağırşak ve mekânın kuzey köşesinde bir taş balta (KT 88.3) ele geçmiştir.

Geç Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen taslakları 402 no'lu mekân içinde değerlendirmek mümkündür. Birden fazla odası bulunan yapının yemek hazırlama gibi domestik faaliyetlerinin yürütüldüğü odasında ele geçen taslakla birlikte vurgu taşı, taş balta ve alt öğütme taşının da bulunması mekânda topuz başlarının da şekillendirildiğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

IV. tabakanın ilerleyen dönemleri dik taş dizisine sahip temelleri olan ve geleneksel yerleşim yapısına uymayan mimari öğelerle birlikte parmak baskılı, siyah açkılı seramik kaplar⁷³ ile temsil edilmektedir. Söz konusu kapların yoğunlaştığı dolgu içinde iki adet topuz başı taslağı ele geçmesi oldukça dikkate değerdir. Ele geçen topuz başı taslaklarının (KT 65.5, KT 460.5) mekânsal bağlamları tartışmalı olsa da taş topuz başı yapıım geleneğinin MÖ 2. binyıl sonunda Maydos Kilisetepe'de devam ettiğini göstermesi bakımından oldukça ilgi çekicidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

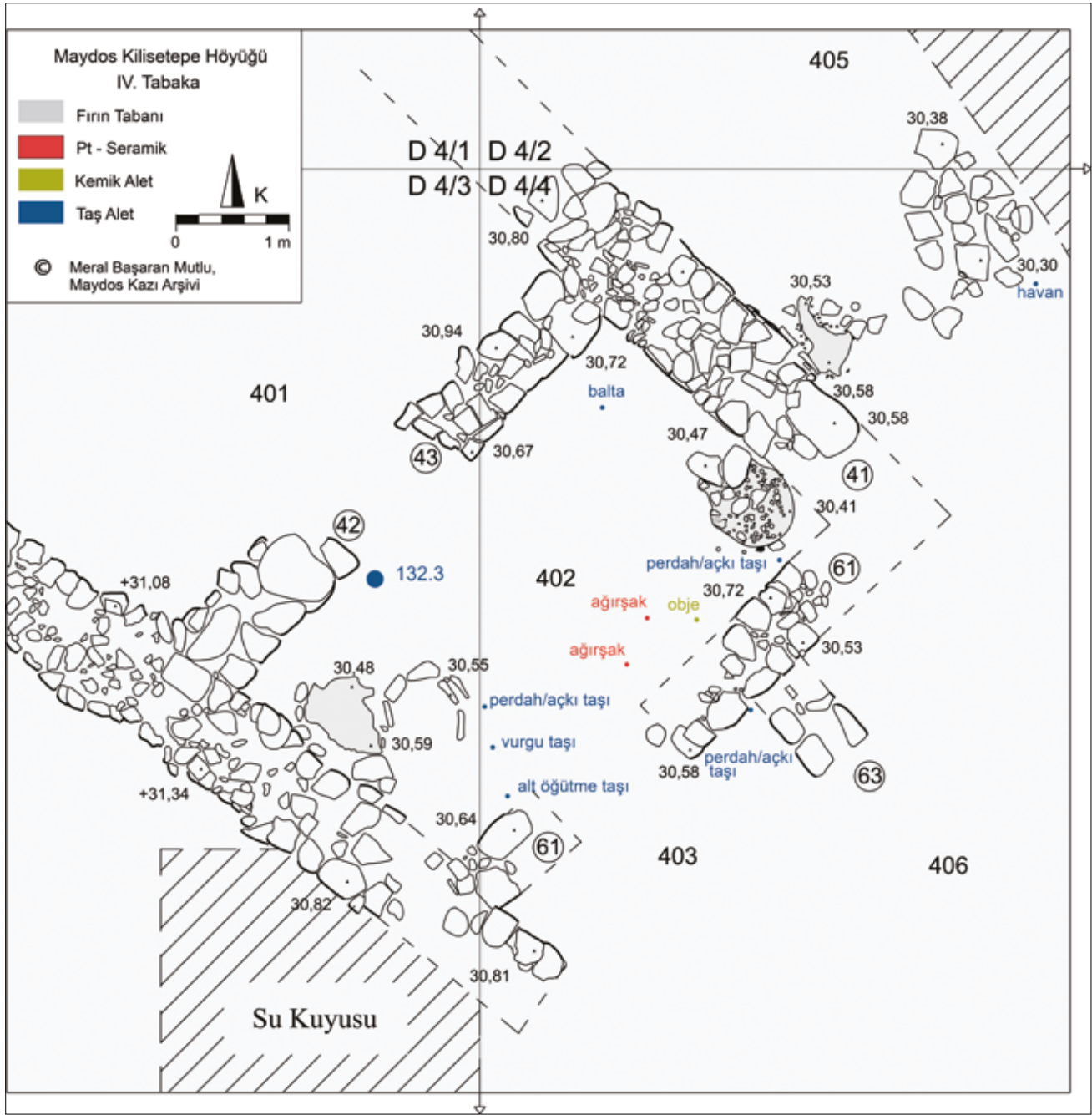
Topuz başı taslağı olarak tanımlanan buluntu grubu Maydos Kilisetepe'nin C14 örneklerine göre MÖ 2080-2060 ile MÖ 1127-931 yılları arasında ait tabakalarında ele geçmiştir. Söz konusu süreç boyunca Maydos'ta sadece MÖ 2. binyılın sonu hariç aynı yerleşim geleneğini devam ettiren ve bir yandan da kültürlerarası iletişimi sürdüren bir topluluktan bahsetmek gerekir. Neredeyse binyıl boyunca farklı kültürlerin geçiş noktasında yer alan ve etkileşime maruz kalan, bu yüzden seramik ve diğer küçük buluntu gruplarında değişimler yaşayan bir yerleşimde belirli bir alet tipinde devamlılığın olması kayda değer bir durumdur ve bu durum nedenselliğin üzerine düşünülmesini cazip hale getirmektedir.

Uzun bir süreç boyunca belli bir malzemenin kullanılması durumunu yorumlamaya ve yerleşim için önemini anlamaya yöneldiğimiz bu çalışmada tanımlama, ayırt etme anlamında öncelikli adım olmuş, kullanılan hammadde ve biçim özellikleri göz önüne alınarak, ayrıca Troya ve Poliochni gibi çağdaş yerleşmelerdeki benzer karakterdeki tamamlanmış buluntulardan yola çıkarak söz konusu buluntu grubuna üretimi yarıda kalan topuz başı yani topuz başı taslağı tanımı uygun görülmüştür. Bununla birlikte yerleşimde tüm halde topuz başına, topuz başı üretimin daha ileri safhalarına ait parçalara veya üretim artıklarına rastlanılmaması tanımlamayı şüpheli hale getirmektedir. Ancak ilerleyen süreçte buluntu ve mekân analizlerinde arkeometrik yöntemlerin de katkısı ile topuz başı üretim

⁷¹ Başaran-Mutlu 2018: 160-161.

⁷² Başaran-Mutlu 2018; 2019a.

⁷³ Başaran-Mutlu 2018: Şek. 4.4. Benzer dönem bulguları için bkz Blegen vd. 1958; Hnila/Pieniazek-Sikora 2002; Guzowska vd. 2003; Hnila 2012.

Resim 13: IV. tabaka 402' nolu mekanda buluntularının dağılımını gösteren plan (Çizim: Meral Başaran-Mutlu) / *Distribution plan of findings at locus 402 in Level IV (Drawing: Meral Başaran-Mutlu).*

aşamaları hakkında daha sağlıklı veriler elde edilmesi şüphesizdir. Elimizdeki mevcut veriler ışığında bu objelerin en olası tanımlaması ve sınıflandırılması yapılmış olup önemli bir liman kenti konumundaki Maydos'un ticari ürünlerinden biri olabilecek bir buluntu topluluğunun varlığına dikkat çekilmek istenmiştir.

Anadolu'daki bazı Tunç Çağı yerleşimlerinde topuz başlarının yerleşimde üretildiğine dair önemli veriler bulunmaktadır. Troya III tabakasında ele geçen bir topuz başı taslağının merkezinde şaft deliği için delme işleminin başladığı, sığ bir derinlikten sonra işlemin yarım kaldığı,

bu işlemin sonucu olarak da delme işleminde kullanılan taş matkap ucunun tam merkezde bıraktığı çapak çıkıntı iyi bir örnektir⁷⁴. Diğer yandan Elmalı-Karataş ETÇ tabakalarında taslak olarak topuz başlarının bulunduğu bilinmektedir⁷⁵. Maydos'ta ise topuz başı taslaklarının üretildiğine dair değerlendirmeleri mekân içi buluntu dağılımları ile yapmak mümkündür.

⁷⁴ Schliemann 1881: 442, no.637.

⁷⁵ Warner 1994: 84, pl.191.a-c.

Erken Tunç Çağı sonundan Geç Tunç Çağı sonuna kadar örneklendirilen mekânların buluntu dağılımları dikkate alındığında genel olarak mekânlarda domestik faaliyetlerin yürütüldüğü, ayrıca dokumacılık, seramik yapımı, besin hazırlama ve taş işçiliği gibi birden fazla ve farklı işin mekânlarla ilişkilendirilebileceği anlaşılmaktadır. Topuz başı taslakları tüm dönemler boyunca mekânların köşesinde veya duvarın tam kenarında bulunmuştur. Bu yüzden de taslakların konumları üretimin gerçekleştiği yerleri değil de özellikle saklandığı veya işe ara verildiğinde taslakların bırakıldığı yerleri temsil ediyor izlenimini vermektedir. Diğer yandan taslakların yakınında taslağı şekillendirmeye yarayabilecek taş aletler de ele geçmiştir. Bu durumda taslaklar ya mekân içinde veya 503 no'lu mekân gibi açık alanlarda işleniyor olabilir. Bir diğer öneriye göre ise üretim atığı haline gelmiş taslakların el taşı gibi ikincil kullanım için mekân içinde tutulduğu da düşünülebilir.

Topuz başı taslağı grubunda olduğu gibi hammadde seçimi buluntuların kullanım pratiği hakkında yorum yapmamıza olanak sağlamaktadır. Örneğin Neolitik Körtiktepe törensel taş topuz başları ve Çatalhöyük mezar hediyesi örneklerinde olduğu gibi Beycesultan, Aphrodisias, Troya'da ele geçen Tunç Çağı örneklerinin de mavi mermer, fayans, serpantin, jadeit gibi hammaddelerden üretilmiş çoğunlukla parlak yeşil renkli topuz başları, diğer yandan Gedikli-Karahöyük, İkiztepe III, Karataş-Semayük gibi Tunç Çağı mezarlarında taş topuz başı gibi mezar hediyelerinin bulunması, seçkin ham maddelerden üretilmiş ve muhtemelen ithal edilmiş bu tip objelerin statü ve prestij göstergesi olduğuna veya tinsel ritüeller ve seremonilerde kullanılan sembolik bir ifadeye sahip olduğu düşünülebilir⁷⁶. Diğer yandan seçilen hammaddenin yapılacak işe uygunluğunu da düşünmek gerekir. Örneğin kırma, parçalama gibi sert ve dayanıklı bir malzeme gerektiren işlerde topuz başı taslaklarında olduğu gibi kırılğan bir malzemenin kullanılma ihtimali düşüktür. Bu tür bir malzeme ile daha çok ezme ve ufalama gibi işlerin yapılması ve böylesi işlerde üzerinde derin kopuntular bulunan topuz başı taslaklarından ikincil kullanımda faydalanılması daha olasıdır. Nitekim bu çalışmada ele alınan ve topuz başı taslakları olarak sınıflandırılan buluntuların üretiminde seçkin hammaddelerin tercih edilmesi, özel bir değer ve amaç için üretilmiş objeler oldukları fikrini ön plana çıkarmaktadır.

Sosyoekonomik açıdan bu buluntu grubundaki devamlılığın topluluk için bir değeri olduğunu söylemek kesinlikle mümkündür. Bu yüzden de Maydos'un konumunu, kültürel yapısını ve ekonomik eğilimlerini irdelemek gerekir. Anadolu özelliği gösteren Maydos

yerleşimcileri uzun bir süre denizsel ve karasal ağların geçiş noktasına sahip bir konumda yaşamıştır. Konumu aynı zamanda yerleşimi farklı kültürlerden gelebilecek etkileşime açık hale getirmiştir. Arkeolojik bulgular VII. tabaka sonlarında Balkanlarla iletişimin kesin olarak başladığını, V. tabakada aynı bölge ile iletişimin yoğunlaştığını gösterir. Maydos bu süreç boyunca Çanakkale Boğazı'ndaki geçişleri sağlayan, kontrol eden ve konaklama imkânı sunan bir işleve sahip olmalıdır.

MÖ 2. binyıl boyunca Maydos'un kültürel yapısında kültürlerarası etkileşim odaklı değişimlerin yaşanmasına rağmen yerleşmede aynı tipte, aynı hammaddeden üretilen bir buluntu grubunun devamlılığındaki tutuculuk, yerleşimdeki kültürel sürecin devamlılığını ve gelenekselliği bir kez daha göstermekle birlikte üretimi yapılan bu malzemenin iletişim ağlarında dolaşımının amaçlanmasının da muhtemel olduğunu gösterir. Nitekim dönemin prestij objelerine olan düşkünlüğü ve Maydos'un konumu bu varsayım için oldukça uygundur. Ayrıca Maydos'ta tüm bir topuz başının henüz bulunmaması bunların, pazar malzemesi olduğu için elden çıkarıldığını yani ticari artı ürün olarak üretildiği varsayımını desteklemektedir. Aynı zamanda günlük kullanıma yönelik basit sürtmetaş aletler üretme kabiliyeti dışında ve yerleşim içi kullanım amaçlı olmayan ve çoğunlukla mermer gibi seçkin bir hammaddeden farklı ihtiyaçları karşılamak için farklı topluluklara yönelik ticari amaçlı topuz başı üretiminde uzmanlaşmayı göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Sonuç olarak Batı Anadolu prehistoryası Tunç Çağı sürtmetaş alet endüstrisinde pek bilinmeyen bu objelerin tipolojik ve mekânsal dağılımlarının değerlendirilmesi ile tipoloji, üretim sistemleri ve ticaret ile ilgili kuramsal tartışmalara katkı sağlanmaktadır.

⁷⁶ Gopher/ Orrelle 1995: 72; Levy 1995; Rosenberg 2010: 204.

KAYNAKÇA

ALKIM, U. B./ ALKIM, H./ BİLGİ, Ö. 2003.
İkiztepe II. Ankara.

ATALAY, K. 2009.

Kerküşti Höyük Halaf Dönemi Sürmetiş Endüstrisi (Yayımlanmamış Y.Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

BAMYACI, A. O. 2017.

Prehistorik Gölünar (Smintheion) Yerleşimi Sürmetiş Alet ve Objeler: Tipolojik, Teknolojik ve Fonksiyonel Bir Yaklaşım (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

BARON, J. 2012.

“The ritual context of pottery deposits from the Late Bronze Age settlement at Wrocław Widawa in southwestern Poland”, *Journal of Archaeology and Ancient History* 3: 3-24.

BAŞARAN MUTLU, M. 2018.

M.Ö. 2. Binyıl Kuzey Ege Kültürel İletişim Ağı İçinde Maydos Kilisetepe Höyüğü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

BAŞARAN MUTLU, M. 2019A.

“Maydos Kilisetepe Höyüğü M.Ö 2. Binyıl Yerleşim Özellikleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29: 1-16.

BAŞARAN MUTLU, M. 2019B.

“Maydos Kilisetepe Höyüğü Geç Tunç Çağı Bezemeli Duvar Kaplamaları”, *TÜBA Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR) / TÜBA Journal of Archaeology (TÜBA-AR)* 24: 27-43.

BAŞARAN MUTLU, M. 2020.

“MÖ 2. Binyılda Kuzey Ege’de İletişim ve Kültürel Bağlantılar: Maydos Kilisetepe Höyüğü”, *Uluslararası Propontis ve Çevre Kültürleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, baskıda.

BASS, G. F. 1961.

“The Cape Gelidonya Wreck: Preliminary Report”, *American Journal of Archaeology* 65: 267-276.

BAYSAL, A. 2010.

Social and economic implications of the life histories of ground stone at Neolithic Çatalhöyük (Unpublished Ph.D. Dissertation), University of Liverpool, Liverpool.

BLEGEN, C./ BOULTER, C. G./ CASKEY, J. L./ RAWSON, M. 1958.

Troy, Settlements VIIa, VIIb, VIII. IV (1-2). Princeton.

BLEGEN, C. W./ CASKEY, J. L./ RAWSON, M. 1953.
Troy, The Sixth Settlement, III (1-2). Princeton.

BLEGEN, C. W./ CASKEY, J. L./ RAWSON, M. 1951.
Troy, The Third, Fourth, and Fifth Settlements, II (1-2). Princeton.

DAVIS, M. K. 1982.

“The Çayönü Ground Stone”, *Prehistoric Village Archaeology in South-Eastern Turkey: The Eighth Millennium B.C. site at Çayönü : BAR International Series 138* (Eds. L. S. Braidwood/ R. J. Braidwood). Oxford: 73-174.

DÖRPFELD, W. 1902.

Troja und Ilion: Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894.

DURU, M./ DÖNMEZ, M./ ILGAR, A./ PEHLIVAN, Ş./ AKÇAY, A. E. 2012.

“Biga Yarımadası’nın Tersiyer Öncesi Jeolojisi”, *Biga Yarımadası’nın Genel ve Ekonomik Jeolojisi MTA Özel Yayın Serisi -28* (Eds. E. Yüzer/ G. Tunay). Ankara: 7-75.

DURU, R. 2010.

Gedikli Karahöyük II. Ankara.

DURU, R. 1996.

Kuruçay Höyük II. Ankara.

DURU, R. 2008.

MÖ 8000’den MÖ 2000’e Burdur, Antalya Bölgesi’nin Altıbin yılı. Antalya.

DURU, R. 2013.

Tilmen Höyük Kazıları. Ankara.

DURU, R./ UMURTAK, G. 2005.

Höyücek : 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları. Ankara.

ERDOĞU, B. 2017.

“Whither the Aegean Neolithic?”, *Going West?The Dissemination of Neolithic Innovations between the Bosphorus and the Carpathians* (Eds. A. Reingruber/ Z. Tsirtsoni/ P. Nedelcheva). Oxon: 29-43.

EVANS, J. 1964.

“Excavations in the Neolithic Settlement of Knossos 1957–1960: Part 1 “, *BSA* 59: 132-240.

FRENCH, D. 1962.

“Excavations at Can Hasan: First Preliminary Report, 1961”, *Anatolian Studies* 12: 27-40.

- GARSTANG, J. 1953.
Prehistoric Mersin, Yümük Tepe in Southern Turkey: The Neilson Expedition in Cilicia.
- GOPHER, A./ ORRELLE, E. 1995.
“The Ground Stone Assemblages of Munhata”, A Neolithic site in the Jordan Valley, Israel: a report. Paris: Association Paléorient 168.
- GÜRKAN, G./ SEEHER, J. 1991.
“Die Frühbronzezeitliche Nekropole von Küçükhöyük bei Bozüyük”, *Istanbul Mitteilungen* 41: 39-96.
- GUZOWSKA, M./ KULEFF, I./ PERNICKA, E./ SATIR, M. 2003.
“On the Origin of Coarse Wares in Troia VII”, roia and the Troad: Scientific Approaches (Eds. G. A. Wagner/ E. Pernicka/ H. P. Uerpman). Heidelberg: 233-248.
- HAALAND, R. 1995.
“Sedentism, Cultivation, and Plant Domestication in the Holocene Middle Nile Region”, *Journal of Field Archaeology* 22: 157-174.
- HADDOW, S. D./ KNÜSEL, C. J./ TIBBETTS, B./ MILELLA, M./ BETZ, B. (2015).
Human Remains. In *Çatalhöyük 2015 Archive Report* (Ed. S. D. Haddow).
- HNILA, P. 2012.
Pottery of Troia VIIB. Chronology, Classification, Context and Implications of Trojan Ceramic Assemblages in the Late Bronze Age/ Early Iron Age Transition (Unpublished Ph.D Thesis), Eberhard Karls University Tübingen.
- HNILA, P./ PIENIAZEK SIKORA, M. 2002.
“Troia in the arly Iron Age (Troia VIIB1-3)”, *Troy. Journey to a City between Legend and Reality* (Ed. E. Işın). İstanbul:
- JOUKOWSKY, M. 1986.
Prehistoric Aphrodisias 1, Excavations and studies. Providence.
- KARO, G. 1930.
Die Schachtgräber von Mykenai. Munich.
- LAMB, W. 1937.
“Excavations at Kusura near Afyon Karahisar”, *Archaeologica* 86: 1-64.
- LEVY, T. E. 1995.
“Cult, Metallurgy and Rank Societies- Chalcolithic Period (ca. 4500–3500 BCE)”, *The archaeology of society in the Holy Land* (Ed. T. E. Levy). London: 226-244.
- LLOYD, S./ MELLAART, J. 1962.
Beycesultan Vol.1 The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels. London.
- MANFRED, K. 2000.
“Troia 1998 Kazıları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı XXI-1*: 287-298.
- MELLAART, J. 1962.
“Excavations at Çatal Hüyük: First Preliminary Report, 1961”, *Anatolian Studies* 12: 41-65.
- MELLAART, J. 1970.
Excavations at Hacılar. Edinburgh.
- MELLINK, M. J. 1969.
“Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968”, *American Journal of Archaeology* 73: 319-331.
- ÖZBEK, O. 2007.
“Prehistorik Dönemde Sürtmetaş İşçiliği Üzerine Bir Örnek Baştepe (Gelibolu Yarımadası)», *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı*: 359-372.
- ÖZDOĞAN, M. 2019.
Hammadden Ustalara Tarihöncesi Arkeolojisinde Malzeme. İstanbul.
- ÖZDOĞAN, M. 1986.
“Prehistoric Sites in the Gelibolu Peninsula”, *Anadolu Araştırmaları* 10: 51-71.
- ÖZGÜC, T. 1986.
Kultepe-Kaniş II. Ankara.
- ÖZGÜC, T. 1980.
Excavations at the Hittite Site, Maşat Höyük: Palace, Archives, Mycenaean Pottery. Ankara.
- ÖZKAYA, V./ SAN, O. 2007.
“Körtik Tepe: Bulgular Işığında Kültürel Doku Üzerine İlk Gözlemler”, *Türkiye’de Neolitik dönem : Anadolu’da uygarlığın doğuşu ve Avrupa’da yayılımı : yeni kazılar, yeni bulgular*, (Eds. M. Özdoğan/ N. Başgelen). İstanbul: 13-28.
- ROLLEFSON, G. O./ KAFAPFI, Z./ SIMMONS, A. H. 1990.
“The Neolithic village of ‘Ain Ghazal, Jordan: Preliminary report on the 1988 season and 1990”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 27: 95-116.
- ROSENBERG, D. 2010.
“Early Maceheads in the Southern Levant: A “Chalcolithic” Hallmark in Neolithic Context”, *Journal of Field Archaeology* 35: 204-216.

- ROSENBERG, D./ YORKE M., R./ GLUHAK, T. 2016. "Leave no stone unturned: Perspectives on ground stone artefact research", *Journal of Lithic Studies* 3: 1-15.
- ROSENBERG, M. 1999. "Hallan Çemi", *Neolithic in Turkey : The Cradle of Civilization: New Discoveries* (Eds. M. Özdoğan/ N. Başgelen). İstanbul: 25-33.
- RUNNELS, C. N./ PAYNE, C./ RIFKIND, N. V./ WHITE, C./ WOLFF, N. P./ LEBLANC, S. A. 2009. "Warfare in Neolithic Thessaly: A case study", *Hesperia*: 165-194.
- SAZCI, G. 2013. "Maydos Kilisetepe Höyüğü- Eine bronzezeitliche Hafensiedlung an den Dardanellen", *Archaeologisches Korrespondenzblatt* 43/1: 29-40.
- SAZCI, G./ BAŞARAN MUTLU, M. 2018. "Maydos-Kilisetepe: A Bronze Age Settlement on the Border Between Asia and Europe", *Archaeology Across Frontiers and Borderlands* (Eds. S. Gimatzidis/ M. Pieniazek/ S. Mangaloğlu-Votruba). Vienna: 139-158.
- SAZCI, G./ BAŞARAN MUTLU, M. 2019. "Maydos Kilisetepe Höyüğü Kazıları 2016 - 2017 Sezonu Çalışmaları", 40. Kazı Sonuçları Toplantısı 2: 149-164.
- SCHLIEMANN, H. 1881. *Ilios. The city and country of the Trojans: the results of researches and discoveries on the site of Troy and through the Troad in the years 1871-72-73-78-79*. New York.
- SCHLIEMANN, H. 1884. *Troja : Results of the latest researches and discoveries on the site of Homer's Troy and in the heroic tumuli and other sites, made in the year 1882 : and a narrative of a journey in the Troad in 1881*. London.
- SCHMIDT, H. 1902. *Heinrich Schliemann's Sammlung Trojanischer Altertümer*. Berlin.
- SEBBANE, M. 1998. *The Mace-Head in Canaan in the Fifth Millennium and the Beginning of the Fourth Millennium B.C.E.: Typology, Technology, Use and Foreign Relations (in Hebrew)* (Unpublished Ma. Thesis), The Hebrew University, Jerusalem.
- TSORAKI, C. 2016. "Ground Stone Technologies", *Çatalhöyük 2016 Archive Report* (Ed. S. D. Haddow).
- WARNER, J. L. 1994. *Elmalı-Karataş. II, The early bronze age village of Karatas*. Bryn Mawr.
- WRIGHT, K. I. 1992. *Ground stone assemblage variations and subsistence strategies in the Levant, 22,000 to 5,500 b.p.* (Unpublished Ph.D. Dissertation), Yale University, New Haven.
- WRIGHT, K. I. 2013. "The ground stone technologies of Çatalhöyük", *Substantive Technologies at Çatalhöyük: Reports from the 2000-2008 Seasons*, London: British Institute at Ankara (Ed. I. Hodder). Los Angeles: 365-416.
- YALÇIN, Ü. 1998. "Der Keulenkopf von Can Hasan (TR). Naturwissenschaftliche Untersuchung und neue Interpretation", *Metallurgica Antiqua. In Honor of Hans-Gert Bachmann and Robert Maddin. Der Anschnitt Beiheft 8* (Eds. T. Rehren/ A. Hauptmann/ J. D. Muhly). Bochum: 279-289.
- YILDIRIM, T./ EDİZ, İ. 2008. "2006 Yılı Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlık Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 29.2, 443-454.